

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vybraná místa paměti na Chodsku

Selected places of memory in Chodsko

Jakub Kroc

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Petr Koura, Ph.D.

Studijní program:

Matematika se zaměřením na vzdělávání

Studijní obor:

Matematika se zaměřením na vzdělávání se sdruženým
Dějepis se zaměřením na vzdělávání

2024

Prohlášení autora o původnosti práce

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma **Vybraná místa paměti na Chodsku** vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. 4. 2024

Podpis

Tímto bych rád poděkoval doc. PhDr. Petru Kourovi, Ph.D. za jeho ochotu a pomoc při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěl poděkovat Mgr. Monice Filipové z archivu Muzea Chodska a Mgr. Janě Hruškové ze Státního okresního archivu Domažlice za poskytnutí potřebných archivních materiálů. Poděkování patří také mé rodině, která mě při psaní všemožně podporovala.

Abstrakt

Tato bakalářská práce si klade za cíl popsat historii vzniku a následný druhý život dvou vybraných památníků na Chodsku. To zahrnuje popis prvotní myšlenky ohledně vzniku monumentů, průběhu sbírkové činnosti, výběru autora, slavnostního odhalení a následného přiblížení druhého života pomníku za druhé světové války. Práce se také věnuje tomu, jak byly stavby přijaty širokou veřejností a zasazuje vybrané památníky do kontextu doby. Přičemž hlavním zdrojem informací jsou převážně dobové dokumenty, periodika, korespondence jednotlivých výborů, kroniky a fotografie. Při popisu událostí či osob, jimž jsou pomníky věnovány, vychází práce primárně z odborné literatury.

Abstract

This bachelor thesis aims to describe the history of the creation and subsequent second life of two selected monuments in Chodsko. This includes a description of the initial idea regarding the creation of the monuments, the course of fundraising activities, the selection of the author, the unveiling ceremony, and the subsequent second life of the monument during the World War II. The thesis also looks at how the buildings were received by the general public and places the selected monuments in the context of the period. The primary sources of information are mainly contemporary documents, periodicals, correspondence from individual committees, chronicles and photographs. In describing the events or persons to whom the monuments are dedicated, the work is based primarily on scholarly literature.

Klíčová slova

Chodsko, Domažlice, Újezd, umění, místa paměti, pomník, historická paměť.

Key words

Chodsko, Domažlice, Újezd, art, places of memory, memorial, historical memory.

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Rumburská vzpoura	9
3	Pomník Svobody v Domažlicích	14
3.1	Výběr autora	21
3.2	Otakar Švec	22
3.2.1	Život sochaře	23
3.3	Slavnost kladení základního kamene	24
3.4	Slavnostní odhalení	26
3.5	Kompozice pomníku Svobody	28
3.6	Druhý život pomníku	29
3.6.1	Výročí deset let od vzniku Československé republiky.....	30
3.6.2	Pomník za válečných let.....	31
4	Jan Sladký Kozina	34
5	Pomník Jana Sladkého Koziny	35
5.1	Slavnostní odhalení pamětní desky J. S. Koziny	36
5.2	Finanční sbírky.....	38
5.3	Umístění památníku	39
5.4	František Hošek.....	41
5.5	Nástup Čeňka Vosmíka.....	43
5.6	Slavnost vkládání darovaných kamenů	43
5.7	Realizace sochy	44
5.8	Slavnostní odhalení	45
5.9	Druhý život Kozinova pomníku	47
5.9.1	Hold Chodska československé armádě a státu	47
5.9.2	Úprava hranice	49
5.9.3	Újezdský pomník obětem 1. světové války.....	49
5.9.4	Poničení pomníku.....	50
6	Závěr	51
7	Literatura	54
8	Přílohy	57

1 Úvod

Zpracovat bakalářskou práci zabývající se příběhy vybraných míst paměti na Chodsku jsem si vybral z důvodu mého dlouhodobého zájmu o tento region. Pocházím z města Domažlice, a tak je mi téma Chodska a míst paměti velmi blízké. Zkoumání fenoménu míst paměti bylo dříve doménou spíše filozofů, psychologů či částečně i sociologů. S postupem času se však toto téma stává čím dál tím populárnější, a tak se mu začínají věnovat i například historikové, publicisté nebo politici.¹ Přičemž z historického hlediska přistupuje k vybraným místům paměti na Chodsku i má závěrečná práce. Jedná se o místa spojená s významnými historickými, politickými, sociálními či kulturními událostmi, která nějakým způsobem připomínají buď přímo osobu, vybranou událost nebo dané období, a tím udržují kolektivní paměť společnosti. Tuto funkci nejčastěji plní například památníky, muzea či historická centra. A právě na památníky se zaměřuji ve své práci i já. Zde je nutno upřesnit, co vlastně takový památník představuje. Je to místo se silnou vazbou na významné historické události nebo osoby (pozitivní nebo negativní), které může mít mnoho podob. Slovo památník tak může být použito jak pro název instituce (Památník Terezín), tak pro název stavby (Památník padlých československých letců ve druhé světové válce na náměstí Svobody v Praze Bubenči). Pro umělecky ztvárněný objekt, jehož úkolem je připomínat nějakou historickou událost nebo historicky významnou osobu se také používá slovo „pomník“. V obvyklém slova smyslu je to tak dnes socha nebo sousoší umístěné ve veřejném prostoru.²

V textu se kromě okolnostem vzniku vybraných památníků věnuji i tomu, jak probíhalo jejich zbudování a následné odhalení, jak byly stavby přijaty veřejností nebo tomu, jaký byl druhý život těchto monumentů po jejich odhalení. Hlavní motivací při výběru tématu však hrál systematicky fakt, že se popisu hlubší souvislé historie většiny památníků na Domažlicku zatím nikdo nevěnoval. Jediný, kdo se v minulosti pokusil stručně shrnout historické souvislosti vzniku vybraných pamětních míst v Domažlicích je historik umění Marcel Fišer. Ten vydal edici knih, jež mapují sochařské památky ve veřejném prostoru vybraných měst. Přičemž kromě Klatov, Berouna, Chebu, Sokolovu a Mariánských Lázní se ve IV. svazku věnuje právě uměleckým památkám ve městě Domažlice.

Zde jsou přiblíženy kromě uměleckých aspektů jednotlivých děl také okolnosti, které předcházely jejich vzniku. Jedná se ale jen o povrchový přehled událostí předcházejících

¹ HLAVAČKA, Milan, MARÈS, Antoine a POKORNÁ, Magdaléna. *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*. Praha: Historický ústav, 2011. s. 10.

² HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomněny*. 2. vyd. Praha: Paseka, 1997. s. 14.

zhotovení daných uměleckých děl a nikoli o snahu dopodrobna obsáhnout celou historii památky. Kniha Marcela Fišera tak při psaní mé bakalářské práce posloužila spíše jako studijní opora a stručný přehled historie vybrané památky, kterou jsem mohl za pomoci pramenů doplnit, zasadit do kontextu doby a dále rozvést. Vzhledem k tomu, že žádná jiná literatura se historií mnou zvolených pomníků nezabývá, tvoří většinu zdrojů závěrečné práce dobové prameny.

Předmětem mého zájmu se staly dva významné chodské památníky. Tím prvním je pomník Jana Sladkého Koziny dodnes stojící na kopci Hrádek nedaleko obce Újezd a druhým je monument s názvem pomník Svobody nacházející se na náměstí Svobody naproti dnešnímu muzeu Jindřicha Jindřicha. Důvodů, proč jsem zvolil právě tyto dvě stavby, je několik. Například protože se jedná o velmi významné monumenty, jejichž význam pro region je v současné době často opomíjen. Anebo pro jejich vzájemné odlišnosti týkající se jak samotného vzniku, tak jejich rozdílných osudů během 2. světové války. Významnou roli při zbudování těchto staveb navíc hrál důležitý rozdíl, kdy jeden pomník vzniknul na kopci za vesnicí a druhý u centra města.

Stejně tak i práce s prameny se u jednotlivých pomníků do jisté míry lišila. Hlavním rozdílem byly archivní dokumenty spolků, jež měly realizace památných míst na starosti. Při mém bádání jsem kromě dobového tisku pracoval také s dobovou korespondencí, účetními knihami, návrhy pomníků, fotografiemi, kronikami a zápisy ze schůzí. S tím, že esenciálním zdrojem pro moji práci byla místní periodika *Posel od Čerchova* a *Domažlické listy*.

Pomník Jana Sladkého Koziny na Hrádku vznikl roku 1895, čemuž odpovídají také dostupné archivní prameny, jež byly psány ručně. Nejednou jsem se tak setkal se špatně čitelnými dokumenty nebo slovy ze starého chodského nářečí. To byl jeden z hlavních rozdílů oproti pomníku Svobody, který byl odhalen v roce 1924, tedy přibližně o 30 let později než pomník Kozinův. V těchto letech už totiž komunikace mezi výborem a druhou stranou probíhala převážně strojopisně. A stejně tomu bylo i u zápisů ze schůzí jak výboru pro postavení pomníku, tak u zápisů ze schůzí městského zastupitelstva. S archivními prameny týkající se pomníku Svobody se tím pádem lépe pracovalo. Výjimkou byla jen domažlická kronika, která byla v období vzniku památníku psána poměrně nečitelným písmem.

Nicméně během psaní práce se našla i jiná úskalí, jež bádání dokázala ztížit. Tou hlavní překážkou byla úplná absence kroniky města Domažlice, která na rozdíl od té újezdské nebyla psána v období 2. světové války. Při zkoumání druhého života pomníku Svobody jsem tak

vycházel převážně z dobového tisku, či z pamětí Zdeňka Jindřicha uložených v Archivu Muzea Chodska v Domažlicích. Pro popis druhého života pomníku Jana Sladkého Koziny posloužila přehledně vedená kronika obce Újezd uložená, stejně jako převážná většina archivních dokumentů, z nichž vycházím v mé práci, ve Státním okresním archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně.

Během popisu událostí, které nakonec vedly k odhalení dvou vybraných památníků, jsem se snažil držet určité struktury, jak ke kompletaci jejich historie přistupovat. Na začátku příběhu obou památníků se pokouším v kontextu doby přiblížit motivaci stojící za ideou jejich vzniku. Tzn. hlavně prvotního hybatele myšlenky a dobový kontext. S tím, že stejně tak je v práci stručně popsána i událost či osoba, kterou má daný pomník dalším generacím připomínat. U pomníku Jana Sladkého Koziny se tak věnuji významu tohoto chodského rodáka pro místní region a v souvislosti s pomníkem Svobody se zaměřuji na Rumburskou vzpouru a na to, proč je právě v Domažlicích připomínána událost, jež se odehrála ve vzdálených severních Čechách.

Následně v závěrečné práci upírám pozornost směrem k jednotlivým komitétům mající na starost kromě samotné realizace těchto projektů také s tím spojenou sbírkovou činnost. Klíčovou roli při zhotovování staveb hráli také jejich autoři, jimž je v práci věnována pozornost v samostatných kapitolách. Stejně tak jako i slavnostním událostem, jakkoliv spojenými s jejich uměleckými díly. Po historii předcházející vzniku monumentů se zaměřuji na průběh slavnostního odhalení a na druhý život, který památky potkal hlavně za druhé světové války. Během této doby totiž zažívaly pomníky po celém protektorátu velmi těžké časy, které se nevyhnuly ani uměleckým stavbám na Chodsku. Pohnuté osudy těchto monumentů během války ještě navíc umocňoval fakt, že se jak město Domažlice, tak i obec Újezd nachází v bezprostřední blízkosti německých hranic.

2 Rumburská vzpoura

Na počátku roku 1918 vedly nedostatek potravin a válečná vyčerpanost v některých rakouských vojenských posádkách k pokusům o vzpoury. Jinak tomu nebylo ani v severočeském Rumburku, kde se 21. května roku 1918 vzbouřili vojáci 7. čety 3. setniny náhradního praporu střeleckého (dříve zeměbranceckého³) pluku č. 7. Tento pluk, k němuž se vzápětí přidala část ostatních příslušníků praporu, tvořili z velké části vojáci z Plzeňska. Jednalo se o náhradní útvar pluku polního, který byl velmi početný a skládal se převážně z připravovaných nováčků, nově povolovaných záložáků, rekonvalescentů z bojišť a navrátivších se vojáků ze zajetí. V průměru můžeme hovořit cca o 1200 – 600 vojácích.⁴ Zde je nutno uvést, že v květnu roku 1918 tvořili velkou část 7. střeleckého pluku právě zmiňovaní příslušníci armády, kteří během své služby upadli do zajetí na východní frontě, a kteří odtud byli, po podepsání brestlitevské mírové smlouvy, propuštěni a zařazeni zpět do svých kmenových těles v rakousko-uherské armádě. Po návratu z ruských zajateckých táborů se pro ně vžilo označení „navrátilci“ či „hajmkéři“⁵. Byli to právě oni, kdo hrál hlavní roli při propuknutí otevřené vzpoury.⁶

V Rumburku se u náhradního praporu plzeňského 7. střeleckého pluku v květnu roku 1918 nacházelo již 839 takových navrátilců.⁷ Tito vojáci však pro rakousko-uherskou armádu, která nezbytně potřebovala vojáky pro boj na italské frontě, nebyli úplně ideální „materiál“. Po návratu z ruského zajetí bylo u „hajmkérů“ obvyklé, že po zkušenostech z východní fronty projevovali neochotu se znovu zapojit do jakéhokoliv dalšího válčení za monarchii.⁸ Postoj navrátilců vůči dalším bojům byl do jisté míry pochopitelný. Hlavním důvodem jejich vzdoru byl totiž fakt, že se vracející muži ze zajetí domnívali, že návratem z Ruska pro ně válka končí. Dále negativní přístup navrátivších vojáků vůči válce a monarchii umocňovala existence nenaplněného slibu tehdejší vlády v podobě postupného vyplácení žoldu za dobu strávenou v zajetí. Pokud dále k důvodům nespokojenosti „hajmkérů“ přidáme navíc ještě odepření nástupu na dovolenou a skutečnost, že před nedávnem trávili svůj čas v zajetí v Rusku,

³ 7. zeměbrancecký pluk byl ke konci války přejmenován z K.u.K Landwehr-Infanterie regiment Pilsen Nr. 7 na Schützenregiment, tedy pluk střelecký. Mezi plukem střeleckým a zeměbranceckým byl ale rozdíl. Zatímco pluk střelecký mohl být poslán na frontu, pluk zeměbrancecký měl být použit pouze k obraně země. Za války se však tyto předpisy příliš nedodržovaly.

⁴ MAREK, Jindřich. *Pod císařskou šibenicí: čeští vojáci na křížovatkách roku 1918*. Cheb: Svět křídel, 2005. s. 31.

⁵ Z německého heimkehrer – (na)vrátit se. Používá se při vyjádření návratu domů, do vlasti či z války. Der Heimkehrer = navrátilce domů.

⁶ OKTÁBEC, Karel a ANDONOV, Radek. *Vojenská vzpoura v Rumburku 1918: od Rumburku po Nový Bor*. Rumburk: města Rumburk a Nový Bor, 2017. s. 11.

⁷ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914 – 1918*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. s. 141.

⁸ MAREK, J. *Pod císařskou šibenicí: čeští vojáci na křížovatkách roku 1918*. s. 35.

dostaneme jako výsledek muže působící ve svých jednotkách spíše jako demoralizující prvek.⁹ Ruskem sice v tehdejší době otrásly revoluční události, ale zajatí vojáci za těch pár týdnů (od listopadu 1917 do února 1918) byli logicky s bolševickou revolucí seznámeni jen velmi okrajově. Je tak málo pravděpodobné, že by samotná bolševická revoluce hrála významnou roli při vypuknutí Rumburské vzpoury. Navrátilví vojáci sice byli občas nazýváni bolševiky, ale to bylo především kvůli jejich nekázní či pronášení odposlouchaných bolševických frázi během zajetí.¹⁰ Jindřich Marek v knize *Pod císařskou šibenicí*, výstižně o navrátilcích napsal, že si „Rumburští „hajmkéři“ z Ruska přivezli tři věci – nedostatek respektu k důstojníkům, víru, že lze zastavit válku, a vojína Františka Nohu, který byl posedlý myšlenkou, že toho lze docílit i v Čechách vlastními silami.“¹¹

Bojovat se už ke konci války nechtělo ani vojákům, kteří v ruském zajetí nebyli. V českých zemích totiž panovala během 1. světové války stále narůstající bída. Ta se odrazila jak na životě obyčejných civilistů, tak na životě vojáků v Rumburku. Úpadek se v Čechách projevoval i v denních přidělech potravin, jež už byly ve čtvrtém roce války v kritickém stavu. Kvůli tomu nebylo u vojáků dosahováno ani onoho požadovaného „tělesného zesílení“ a narůstala tím pádem celková nespokojenost mezi armádními příslušníky v Rumburku.¹² Obecně by se dalo tvrdit, že už toho měli vojáci zkrátka dost. A tak vedly celková apatie vůči válce společně s nedostatkem jídla k propuknutí mnoha vojenských vzpour na území celé monarchie. Přičemž jádro mnoha těchto vojenských vzpour tvořili právě zmiňovaní navrátilci.¹³

Stejně tomu bylo i v Rumburku, kde se 21. května okolo šesté hodiny konal nástup vojáků ze 7. čety 3. setniny náhradního střeleckého pluku na dvoře před chlapeckou školou. Zde byla část vojáků ubytována.¹⁴ Ačkoliv se mělo jednat o nástup beze zbraní, tak 68 příslušníků pluku nastoupilo s puškami. A pouze dva z nich následně uposlechli rozkazu výkonného šikovatele Wlacha okamžitě pušky odložit. Wlach informoval o tomto vzdorovitém chování velitele 3. setniny, který na dvůr poslal svého zástupce, jenž Wlachův rozkaz na odložení zbraní zopakoval. Ani jeho rozkaz však nebyl uposlechnut. Z řady ozbrojenců následně vystoupil František Noha a oznámil, že pluk neodejde, dokud jim nebude vyplacen žold za dobu v zajetí.¹⁵ Stejný požadavek vznesl František Noha i před velitelem 3. setniny hejtmanem Klepfrem, jehož

⁹ JINDRA, Vladislav. *Dějiny Nového Boru: Díl druhý (1848 – 1918)*. Nový Bor: Město Nový Bor, 2010. s. 187.

¹⁰ OKTÁBEC, K a ANDONOV, R. *Vojenská vzpoura v Rumburku 1918: od Rumburku po Nový Bor*. s. 12.

¹¹ MAREK, J. *Pod císařskou šibenicí: čeští vojáci na křižovatkách roku 1918*. s. 35.

¹² OKTÁBEC, K a ANDONOV, R. *Vojenská vzpoura v Rumburku 1918: od Rumburku po Nový Bor*. s. 12.

¹³ ŠEDIVÝ, I. *Češi, české země a Velká válka 1914 – 1918*. s. 141.

¹⁴ Chlapecká škola, ve které byli vojáci ubytováni byla údajně tak přeplněná, že vojáci museli spát i na chodbách.

¹⁵ OKTÁBEC, K a ANDONOV, R. *Vojenská vzpoura v Rumburku 1918: od Rumburku po Nový Bor*. s. 31.

rozkazy na odložení zbraní opět nebyly vyslyšeny. Ke vzpouře „hajmkérů“ se v tento moment připojila i většina ostatních přítomných vojáků a vzpoura tak oficiálně začala.

Když si vojáci nabrali zásoby v muničním skladu, následoval pochod do centra města. Zde propustili vzbouřenci vězně z místní věznice a obsadili důležité budovy jako byly poštovní úřad či železniční stanice. Během obsazování mezi sebe přibírali další vojáky, již byli ve městě a před nádražím pak údajně došlo i ke zvolení plzeňského rodáka, Stanislava Vodičky do čela vzpoury.¹⁶ Tento mladý muž dodal pronesením svého projevu rebelům potřebné sebevědomí a skupina se tak po ovládnutí Rumburku mohla vydat podél železniční trati směrem na Nový Bor a Česká Lípa. Cesta vedla přes Dolní Křečany a Krásnou Lípu. Kvůli neúspěšnému pokusu rumburských vzbouřenců o přerušení veškerého telefonního a telegrafního spojení s ostatními městy se však o nepokojích v Rumburku dozvědělo vojenské velitelství v Litoměřicích, které proti nim vyslalo ozbrojené jednotky z České Lípy a Nového Boru. Mobilizovány byly také všechny četnické stanice.¹⁷

S prvním odporem se tak povstalci setkali už u Dolních Křečan, kde se proti nim postavilo asi třicet narychlo povolaných vojáků pod velením hejtmana Weisera. Nakonec ale ke střetu nedošlo, jelikož se tato narychlo sestavená rota vzápětí povstalcům vzdala. Celkový počet mužů, kteří vyrazili z Rumburka, se pohyboval kolem 750-850.¹⁸ Během cesty na Českou Lípu se ale někteří vzbouřenci rozhodli, že už dál pokračovat nechtějí, a tak se od skupiny oddělili. Větší část z nich se vypravila zpátky do Rumburku. Zbytek se vydal na cestu domů po vlastní ose.¹⁹ Během své cesty procházeli rumburští vojáci přílehlými obcemi, odkud čerpali zásoby. Šlo prakticky o pochod mužů, majících už dost válčení a všeho s válkou spojeného. Věřili, že stejně jako oni, tak i další vojáci v Čechách jsou z války už unavení a připojí se k nim. Mohli by tak společně vyslat jasný signál rakouskému vojenskému velitelství, že už toho mají zkrátka dost. Po obsazení České Lípy měli vzbouřenci v plánu pochod na Prahu, odkud by dále pokračovali směr Plzeň.

Navzdory několika menším střetům s rakouskými jednotkami se povstalci dostali až do Nového Boru. V důsledku průběžné dezerce se však jejich počet zredukoval přibližně na 600.²⁰ Během toho, kdy v Novém Boru sháněli vojáci cokoli k jídlu, je už ale obkličovaly jednotky pohraničních myslivců doplněné o českolipskou kulometnou setninu 18. pěšího pluku.

¹⁶ *Tamtéž.* s. 44.

¹⁷ JINDRA, V. *Dějiny Nového Boru: Díl druhý (1848 – 1918).* s. 189.

¹⁸ MAREK, J. *Pod císařskou šibenicí: čeští vojáci na křižovatkách roku 1918.* s. 42.

¹⁹ OKTÁBEC, K a ANDONOV, R. *Vojenská vzpoura v Rumburku 1918: od Rumburku po Nový Bor.* s. 53.

²⁰ *Tamtéž.* s. 69.

Nicméně vzbouřenci se rozhodli i přes obklíčení dál pokračovat v cestě. Měli totiž v plánu proti nim vyslané vojáky získat na svou stranu. Zde ale už narazili. Domněnka Stanka Vodičky, že na ně vojáci nebudou střílet a po krátkém rozhovoru se k nim přidají, byla mylná. Zanedlouho totiž došlo na střelbu, která vedla k rozpadu rojnic bránicích se povstalců. Rumburští tak byli poraženi. Nicméně díky tomu, že většina zúčastněných střílela převážně do vzduchu, nebyly ztráty vojáků nijak závažné. Do novoborské nemocnice bylo po přestřelce převezeno pět vážněji raněných vzbouřenců, přičemž jeden svým zraněním podlehl.²¹ Zbylí povstalci pak byli postupně pochyťáni a zajati.

Následovalo souzení hlavních viníků, kteří stanuli před dvěma vojenskými tribunály v Rumburku a v Novém Boru. Od 25. května zasedal v Rumburku hlavní soudní tribunál, na kterém byli souzení muži označeni za vedoucí rumburské rebelie. Jednalo se o Vojtěcha Kováře, Františka Nohu, Stanislava Vodičku, Wenzela Plasse a Josefa Zelenku. Poslední dva zmínění dostali trest odnětí svobody na pět a deset let, kdežto na zbylé obžalované čekal trest smrti zastřelením. Před soudním tribunálem v Novém Boru pak stanulo ještě dalších 21 vzbouřenců, přičemž zde už dostalo trest smrti všech 21 obžalovaných. Tento rozsudek byl však později zmírněn u čtrnácti z nich na vězení v rozmezí pěti až deseti let. Trestu smrti se ale přeci jen nevyhnulo 7 osob – Jiří Kovařík, František Paur, Jindřich Švehla, Jan Pelnář, Jakub Nejdla, Jakub Bernard a Antonín Šťastný.²² Popravy se uskutečnily 29. května roku 1918. Zbylí vojáci, zatčeni v souvislosti se vzpourou (asi 654 lidí), byli posláni do terezínské Malé pevnosti, kde stanuli před terezínským stanným soudem.²³ Rozsudek o trestu smrti si už ale nikdo další z nich nevyslechl.

Po konci druhé světové války byla vzpomínka na vzpouru v Rumburku z roku 1918 v české společnosti narušena, když se jí rozhodl komunistický režim interpretovat marxisticko – leninským pohledem. Na květnové události v Rumburku bylo nahlíženo ideologicky jako na pokus o vyvezení bolševické revoluce z Ruska do českého prostředí. Často tak byli navrátilci z ruského zajetí popisováni jako muži vracející se domů osvíceni myšlenkami Velké říjnové socialistické revoluce, kteří mají v plánu bolševické myšlenky prosadit i u sebe doma. I z tohoto důvodu je odborná literatura věnující se tématu rumburské vzpoury, napsaná za socialismu, často plná bolševických ideálů a propagandy. Nemohla tím pádem působit jako podklad pro popis vzpoury v předešlé části textu. Z publikací, jež vyšly mezi lety 1945-1989,

²¹ MAREK, J. *Pod císařskou šibenici: čeští vojáci na křižovatkách roku 1918*. s. 43.

²² JINDRA, V. *Dějiny Nového Boru: Díl druhý (1848 – 1918)*. s. 191.

²³ OKTÁBEC, K a ANDONOV, R. *Vojenská vzpoura v Rumburku 1918: od Rumburku po Nový Bor*. s. 106.

můžeme uvést pár příkladů této ideologické interpretace. „Ruská revoluce do nich [navrátilců – pozn. aut.] hodila jiskru a ta se rozhořivala v plamen!“²⁴ Tuto větu můžeme například najít v publikaci Marie Majerové z roku 1956 s názvem *Sedm Hrobů*. Dále kupříkladu Zdeněk Kárník pod pseudonymem Eva Myšková²⁵ napsal, že na Františka Nohu hluboce zapůsobily kromě boje sovětské vlády za záchranu lidové moci i obě ruské revoluce.²⁶ V další publikaci vydané roku 1953 píše autor Jan Fiala, že „...povstali čeští vojáci v Rumburku, aby uskutečnili podobnou revoluci také doma a získali národu svobodu jinak, nežli to vyhovovalo československé buržoasii.“²⁷ A jako poslední příklad můžeme uvést knihu Karla Pichlíka, jenž píše o povstalcích jako o vojácích bojujících za ideály Říjnové revoluce.²⁸ Další známkou popularity „hajmkérů“ v komunistickém Československu je skutečnost, že roku 1964 byla vzpoura i filmově zpracována režisérem Martinem Fričem ve snímku s názvem *Hvězda zvaná Pelyněk*. Tento film byl natočen podle scénáře Jiřího Procházky, který také napsal divadelní hru a román nesoucí stejný název.

Příběh rumburských vzbouřenců byl však kladně vnímaný už bezprostředně po válce nově vzniklým Československem. Tehdy si z něj obyvatelé nově vzniklého státu brali zase jiný symbol – boj za svobodu. Díky tomu můžeme právě během těchto dvou období české historie pozorovat zvýšený zájem o stavbu pomníků připomínajících příběh rumburských rebelů. Není tedy ani tak překvapivé, že na území nově osamostatněného Československa začaly postupně vznikat různá místa připomínající památku těchto „bojovníků za svobodu“. Takové pomníky můžeme například dodnes najít v Novém Boru (Pomník rumburské vzpoury – 1923) či v plzeňské části Lobzy (pomník Stanka Vodičky – 1919).²⁹ Jako příklad pomníků s tematikou rumburské vzpoury, postavených za komunismu, můžeme pak uvést rumburské pomníky „Nezlomný“ (1958) či žulový obelisk nesoucí jména popravených (taktéž 1958).

Případ pomníku v Domažlicích by sice patřil k té první skupině, ale je do jisté míry ojedinělý. V tomto západočeském městě příběh vojáků z Rumburku také velmi rezonoval, jelikož nemálo povstalců, kteří se 21. května vzbouřili v Rumburku, pocházelo právě z Domažlic nebo blízkého okolí. Díky dokumentu s názvem *Výpis vojáků 7. střeleckého pluku obviněných z účasti na rumburské vzpouře*, jenž byl v roce 1920 vypracován kanceláří divizního soudu

²⁴ MAJEROVÁ, Marie. *Sedm hrobů: Povídky*. Praha: Naše vojsko, 1956. s. 26.

²⁵ OKTÁBEC, K a ANDONOV, R. *Vojenská vzpoura v Rumburku 1918: od Rumburku po Nový Bor*. s. 115.

²⁶ MYŠKOVÁ, Eva. *Rumburská vzpoura*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1978. s. 63.

²⁷ FIALA, Jan. *Rumburská vzpoura*. Praha: Naše vojsko, 1953. s. 27.

²⁸ PICHLÍK, Karel. *Bojovali proti válce: revoluční boj českých vojáků a námořníků v rakousko-uherské armádě za imperialistické světové války 1914-1918*. Praha: Mír, 1953. s. 62.

²⁹ Samotný Stanko Vodička je pochován v Plzni na hřbitově u kostela sv. Jiří v Plzni.

v Terezíně, si můžeme udělat přibližnou představu o tom, kolik lidí z 652 uvedených pocházelo z Domažlicka.³⁰ Okres Domažlice je zde uveden u 41 mužů, z nichž čtyři – Jakub Bernard, Jiří Kovařík, Jakub Nejdler a Jan Pelnář – patřili mezi popravené. Není proto divu, že po skončení války byl příběh rumburské vzpoury mezi občany Domažlic velmi aktuální.

3 Pomník Svobody v Domažlicích

Idea postavení pomníku obětem 1. světové války se v Domažlicích objevila ještě před samotným vypuknutím Rumburské vzpoury. Už během války totiž obyvatelé Domažlic vnímali probíhající soupeření válečných mocností jako zbytečnou ztrátu lidských životů, která by měla co nejdříve skončit. V reakci na probíhající válečný konflikt, jenž si žádal mnoho obětí na lidských životech, vznesl 7. září roku 1915 na zasedání městského zastupitelstva domažlický uzenář Jan Halík návrh na zřízení „důstojného pomníku a pamětní desky se jmény padlých bojovníků“.³¹ V roce 1915 však pořád probíhala válka v plné síle, a tak se návrh místního uzenáře neshledal ze strany zastupitelů s velkým zájmem. Ke konci roku 1918 bylo už ale jasné, že památník bude muset dříve, či později v Domažlicích vzniknout. Hlavní motivací pro postavení pomníku byla výše popsána vzpoura v Rumburku, kvůli níž byli popraveni čtyři vojáci pocházející z Domažlického okresu. Přičemž je zde jedno jméno, které mezi zmíněnými vojáky v souvislosti s pomníkem vyniká, a to Jan Pelnář. Právě poprava tohoto osmadvacetiletého muže, který bydlel přímo v Domažlicích, kde se před válkou živil jako slévač, byla hlavní motivací pro jeho kolegy z práce k vybudování monumentu, který by připomínal památku zastřelených vojáků při Rumburské vzpouře.³² Neméně zajímavý je také narativ, jaký byl použit v místním periodiku *Posel od Čerchova*, při zmiňování rumburské vzpoury. V čísle z 26. 4. 1919 se jako motivy rebelie uvádějí: „odpor k vraždění nevinných a hnus nad způsobem, jak válka byla prováděna.“³³ Domažličtí kovodělníci, v čele se slévačem Prokopem Hendrychem, tak založili v dubnu roku 1919 výbor, jenž si dal za úkol takové památné místo vybudovat. Skupina vybrala první finanční obnos ve výši 100 Kč a byl tím pádem proveden první krok ke stavbě pomníku zasvěceného památce „Rumburským rebelům“.³⁴ Avšak jak to často bývá, získávání finančních prostředků pro stavbu bylo obtížné. Zvláště pak o to více, když si uvědomíme, že ještě před rokem byla země ve válečném stavu

³⁰ OKTÁBEC, K a ANDONOV, R. *Vojenská vzpoura v Rumburku 1918: od Rumburku po Nový Bor*. s. 135.

³¹ *Posel od Čerchova*. 18. 9. 1915, roč. XLIV., č. 38, nestr.

³² *Posel od Čerchova*. 26. 4. 1919, roč. XLVIII., č. 17, nestr.

³³ *Tamtéž*.

³⁴ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

a nacházela se tím pádem ve špatné hospodářské situaci. Svůj podíl na malém zájmu o stavbu pomníku neslo navíc kromě nedostatečné propagace i jeho úzké vymezení, které neinspirovalo širokou veřejnost k dostatečné finanční podpoře. Přibližně měsíc po založení výboru se tak původní stokorunový příspěvek zvýšil pouze o 33Kč.³⁵

Výbor pro postavení pomníku rumburským rebelům si v důsledku toho dal za úkol vyvolat větší zájem o postavení památníku napříč všemi společenskými vrstvami. Za tímto účelem byla v červenci roku 1919 předsedou výboru Prokopem Hendrychem svolána schůze, na níž byli pozváni zástupci všech politických stran v Domažlicích. V hostinci Vojtěcha Královce, kde se schůze konala, byly tehdy předloženy dva návrhy ohledně dedikace památníku. První, předložený přímo předsedou výboru pro postavení pomníku, věnování nijak neměnil a tedy zůstávalo – postavit pomník jen rumburským rebelům.³⁶ Nicméně tento návrh „jakožto příliš úzký“ byl podporován jenom částí delegátů.³⁷ Druhý návrh se už ale setkal s větší podporou. K rumburským vzbouřencům v něm byli přidáni i padlí legionáři. Použitý zde byl argument ohledně zapojení okolních vesnic do výstavby a zároveň se vyskytla nově i idea ohledně rozšíření zaměření památníku na všechny oběti 1. světové války. Návrh s legionáři byl jednohlasně přijat a k rumburským rebelům se tak nyní připojili i padlí vojáci, již aktivně bojovali proti rakousko-uherské armádě.³⁸

Následující měsíc byla tedy svolána nová, už větší schůze, jejímž cílem bylo učinit první kroky k realizaci dohodnutého návrhu. Svolání tentokrát byli zástupci všech domažlických spolků a venkovských obcí. Byl ustanoven nový výbor a novým místopředsedou byl zvolen Antonín Paroubek a Prokop Hendrych zastával funkci jednatele. Z jednání této schůze můžeme vypožorovat, že na tom, čí památku bude pomník připomínat, mezi účastníky zasedání stále nepanovala stoprocentní shoda. V konaném setkání totiž bylo usneseno „...postaviti pomník, který bude výrazem rázovité vzdorné povahy lidu zdejšího proti věčnému bezpráví na něm páchaném, bude památným příkladem všemu potomstvu příštímu.“³⁹ Ze zmíněného usnesení můžeme vyčíst, že se o měsíc později konaná schůze přikláněla spíše k obecnější dedikaci památníku. Tedy k uctění památky všech obětí války namísto konkrétnějšího připomínání rumburských rebelů obohacených na červencové schůzi o legionáře. Dalším důkazem

³⁵ *Posel od Čerchova*. 12. 7. 1919, roč. XLVIII., č. 29, nestr.

³⁶ Je zajímavé si uvědomit, že rumburští povstalci byli od začátku převážně označováni jako „rebelové“ a nikoli za „hrdinové“.

³⁷ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

³⁸ *Tamtéž*.

³⁹ *Tamtéž*.

panujících neshod je také agitace domažlického včelařského spolku, jehož členové prohlásili, že by měl být pomník věnován „všem rodákům ve válce padlým a rumburským rebelům, aby na pomníku bylo vyhrazeno významné místo.“⁴⁰

Následující dva měsíce se však realizace pomníku nikam nepohnula, a proto byla svolána nová schůze, na níž se měla definitivně rozdělit práce, jež bude pro stavbu zapotřebí. Stejně tak se musela definitivně vyřešit i otázka, komu bude pomník věnován. Původní návrh na výstavbu pomníku rumburským hrdinům byl tedy opět postaven do opozice proti novému návrhu, který měl nyní značně širší pojetí. Na schůzi výboru konané 26. října 1919 se tím pádem poprvé setkáváme s návrhem „pomníku Svobody“, který pojímá zasvěcení monumentu ještě obecněji než návrhy předešlé. Od původní myšlenky postavit památník připomínající aktéry rumburské vzpoury se tak dedikace pomníku odchýlila poměrně zásadním způsobem, jelikož se nyní měl odkazovat ke svobodě, kterou si československý národ vydobyl po čtyřech letech válečného konfliktu.⁴¹ V novém návrhu na „pomník Svobody“ se navíc počítá i s připomínkou všech, kdo se jakýmkoliv způsobem na získání této svobody podíleli. Jedná se tak o značný zásah do původní myšlenky vybudovat památník jen a pouze „rumburským hrdinům“.⁴² Není tedy překvapující, že poté, co byl návrh postavit pomník Svobody se širším pojetím na schůzi většinově odhlasován, se jednatel a hlavní propagátor myšlenky na postavení pomníku rumburským hrdinům Prokop Hendrych rozhodl na svou funkci ve výboru rezignovat. V listopadu se pak Hendrych vzdává i své pozice v obecním zastupitelstvu a na jeho místo je zvolen František Havlík.⁴³

Na tomto místě je dobré se zastavit a zamyslet se nad novým návrhem, který schůze většinově odhlasovala. Pomník Svobody má připomínat všechny vojáky, kteří se o nově nabytou svobodu Československa zasloužili. To znamená i vojáky aktivně bojující v rakousko-uherské armádě. Uvědomíme-li si že původní pomník měl být věnovaný vojákům, již byli popraveni za účast v rumburské vzpouře, což byla defacto vzpoura proti armádním velitelům a válce, pak nové věnování pomníku je s tímto návrhem do jisté míry v rozporu. Byly to totiž právě pluky císařské armády, kdo zastavily postup rumburských rebelů a byli to císařští vojáci, kdo na popravišti na rozkaz stiskli spoušť. Dostáváme se tak do situace, kdy nový návrh památníku počítá

⁴⁰ *Tamtéž.*

⁴¹ FIŠER, Marcel. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV.* Horažďovice: Centrum pro dějiny sochařství Horažďovice, 2015. s. 31.

⁴² V této chvíli už se o rumburských rebelech začíná mluvit i jako o hrdinech.

⁴³ *Posel od Čerchova.* 15. 11. 1919, roč. XLVIII., č. 48, nestr.

i s připomínáním padlých vojáků aktivně bojujících v řadách císařské armády, proti které povstalci v Rumburku 21. května 1918 aktivně vystoupili.

Nicméně ani nově zformovaný výbor (v pořadí už třetí) nedokázal dovést realizaci pomníku do zdárného konce. Po zvolení návrhu na stavbu „pomníku Svobody“ totiž aktivita komitétu ustala a následující dva roky nebyly podniknuty žádné větší kroky, které by nasvědčovaly tomu, že by měl být pomník v nejbližší době postaven. Peníze byly sice vybírány, ale kromě pár porad ohledně financí se další schůze už nekonaly. Do roku 1922 bylo na darech vybráno pouze kolem 2 159,94 Kč⁴⁴, z čehož můžeme vyčíst, že zájem ze strany obyvatelstva také nebyl nijak závratný.

V červenci roku 1920 vychází v místním periodiku *Posel od Čerchova* číslo věnující se pomníkům v Domažlicích. Autor textu zde zmiňuje potřebu vybrat pro plánovaný pomník Svobody co nejlepší místo a sám ho navrhuje umístit na křižovatce tří silnic jihovýchodně od hřbitovního kostela U Svatých. Poprvé se tak setkáváme s návrhem místa, kde by měl památník stát.⁴⁵ Neméně zajímavý je i způsob, jakým autor v pár větách popisuje dosavadní historii pomníku. „Z prvních námětů, aby byl postaven pomník zdejšímu rodáku, rumburskému rebellovi Janu Pelnářovi, a z návrhu, aby pomník byl zřízen na počest padlým ve světové válce ze zdejšího kraje, shodli se delegáti domažlických korporací na tom, aby byl postaven pomník jeden, pomník Svobody, jenž by platil všem hrdinům, živým i mrtvým.“⁴⁶ Citované tvrzení však není zcela přesné. Původní památník měl připomínat památku „rumburských hrdinům“ nikoli jen Jana Pelnáře a ani to, komu má být věnován pomník Svobody zde není popsáno úplně přesně. Ukazuje se tak, že ani obyvatelé Domažlic nebyli dostatečně dobře informováni o okolnostech vzniku památníku, a že nejasnosti ohledně dedikace mohly přispět k převládající apatii vůči finančním darům na jeho realizaci.

Po dvouleté odmlce se do věci vložili sami bývalí vojáci ze 7. zeměbraneckého pluku v Rumburku a rozhodli se stavbu pomníku dovést do zdárného konce. Dne 9. července 1922 byla svolána poradní schůze všech příslušníků tohoto pluku, kteří byli v Domažlicích, aby bylo rozhodnuto o důstojném uctění památky padlých v první světové válce, protože „dosavadní

⁴⁴ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

⁴⁵ Místo, jež autor textu popisuje, se nachází přibližně 300 metrů od místa, kde se dnes pomník Svobody nachází.

⁴⁶ *Posel od Čerchova*. 19. 6. 1920, roč. XLIX., č. 25, nestr.

komité pro postavení pomníku ničeho nepodnikalo“.⁴⁷ Předmětem schůze byla mimo jiné opět dedikace památníku. Bývalí vojíni 7. zeměbranceckého pluku se kupodivu přikláníli ke stavbě monumentu se širším pojetím. Tedy že kromě jmen popravených rumburských rebelů má stavba nést také jména všech padlých vojáků z Domažlicka.⁴⁸ Dne 29. července 1922 bylo tedy v místním periodiku oznámeno, že se bývalí vojíni 7. zeměbranceckého pluku rozhodli postavit pomník padlým domažlickým vojákům, kterých bylo přibližně ke dvou stům. Pro zajímavost, ve stejném vydání byla dosavadní práce komitétu na pomníku Svobody okomentována slovy: „V Domažlicích nehnulo se ani prstem.“⁴⁹

Hlavním stoupencem myšlenky postavení pomníku pouze rumburským hrdinům byli nyní členové Československé strany sociálně demokratické.⁵⁰ Příslušníci pluku si na setkání 4. srpna slíbili pracovat na památníku rebelů i všech padlých. Na velké schůzi 17. srpna byl za přítomnosti delegátů všech korporací a spolků⁵¹ zvolen nový výbor, který se zavázal pomník konečně postavit. Předsedou nově zvoleného komitétu se stal František Laudát. Ten následně dokázal najít společnou řeč se zástupci sociálně demokratické strany. Po dohodě, že je zbytečné stavět dva památníky, mu tehdejší předseda sociálně demokratické strany Karel Schröpfer, jenž byl zároveň i předsedou okresní správní komise v Domažlicích, slíbil kromě podpory pro výstavbu památníku i finanční pomoc.⁵²

Novému komitétu nesoucím poměrně dlouhý název „Komitét pro postavení pomníku rumburským rebelům a všem ve světové válce padlým vojínům, jako obětem dobyté naší svobody v Domažlicích“, tak již nestálo nic v cestě. Vstoupili do něj i domažličtí členové Československé Obce Legionářské, kteří žádali, aby byla na pomníku uvedena i jména všech padlých legionářů.⁵³ Zajímavé je, že dlouhý název komitétu měl za následek různé zkracování při písemných korespondencích. Například, když klatovská pobočka Československé Obce Legionářské odpovídala jednateli výboru Antonínu Kačerovskému na prosbu o zapůjčení

⁴⁷ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

⁴⁸ Pomník má tím pádem kromě rumburských povstalců připomínat jak legionáře, tak i padlé vojáky aktivně bojující v řadách císařské armády.

⁴⁹ *Posel od Čerchova*. 29. 7. 1922, roč. LI., č. 30, nestr.

⁵⁰ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

⁵¹ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

⁵² *Tamtéž*.

⁵³ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

stanov, byl název komitétu zkrácen jen na „pro postavení pomníku ve válce padlým“.⁵⁴ Při jiné korespondenci byl zkrácen na „komité pro postavení pomníku rumburským rebelům atd.“.⁵⁵ Zda bylo takové zkracování názvu účelové nebo zda dlouhý název zkrátka zabíral při podepisování moc místa těžko zpětně hodnotit. Avšak dlouhý název pomníku mohl vést k tomu, že různé spolky, organizace, instituce či obyvatelé města se v něm dokázali identifikovat s různými aspekty, díky nimž přispěli při následné finanční sbírce.

Sbírková činnost byla ohlášena v září v místních periodikách *Domažlické noviny*⁵⁶ a *Posel od Čerchova*, kde současně bylo oznámeno, že veškeré dary na stavbu památníku budou v tisku kvitovány veřejně.⁵⁷ Ve stejném měsíci byl také sestaven adresář *ve světové válce padlých a zemřelých domažlických rodáků a příslušníků*, který obsahoval celkem 815 jmen.⁵⁸ Vypracováním adresáře byli pověřeni Václav Procházka a Jan Hana.⁵⁹ S tím, že po zhotovení seznamu vyzval komitét veřejnost k ověření jeho správnosti a případnému doplnění. Adresář padlých byl pak rozesílán různým organizacím, spolkům či jiným význačným subjektům společně se žádostmi o finanční příspěvky.⁶⁰

Přípravy na stavbu pomníku se rozjely naplno. Dne 24. září vyhovělo zastupitelstvo města Domažlice ohledně žádosti komitétu na přidělení vhodného místa pro památník. Starosta města výbor informoval, že pro „pomník Svobody, resp. Rumburských rebelů a všech ve válce padlých vojáků jakožto obětí naší Svobody“ se zastupitelstvo po konzultaci s kulturní komisí usneslo vybrat pro stavbu místo před chudobincem na dolejší předměstí.⁶¹ O týden později ještě komitét požádal obecní zastupitelstvo o přejmenování prostranství, kde měl monument vzniknout, na „náměstí Svobody“. Schválené místo pro pomník měli místní obyvatelé ještě v paměti. Jednalo se totiž o kontroverzní místo, před dnešním Muzeem Jindřicha Jindřicha, na kterém ještě do roku 1911 stála gotická kaple sv. Antonína Paduánského. Tato gotická památka založená Arnoštem z Pardubic však byla roku 1911 zbořena, za což bylo tehdejší místní zastupitelstvo široce kritizováno.⁶² Přejmenování místa před chudobincem, kde dříve stála,

⁵⁴ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

⁵⁵ *Tamtéž*.

⁵⁶ *Domažlické noviny*. 14. 9. 1922, roč. 1, č. 23, nestr.

⁵⁷ *Posel od Čerchova*. 2. 9. 1922, roč. LI., č. 35, nestr.

⁵⁸ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

⁵⁹ *Tamtéž*.

⁶⁰ *Tamtéž*.

⁶¹ *Tamtéž*.

⁶² FIŠER, M. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV.* s. 33.

zmiňovaná gotická kaple bylo 5. prosince 1922 vyhověno a v Domažlicích tak vzniklo „náměstí Svobody“.⁶³

Během celé doby realizace pomníku se však pravidelně stále setkáváme s upřesňováním, komu je vlastně pomník věnován. Například, když je v jednom místním periodiku zpravováno obyvatelstvo o přejmenování plácku před chudobincem, tak je jako žadatel o změnu uveden „komitét pro postavení pomníku rumburským rebelům“. Vydané tvrzení pak muselo být o pár dnů později uvedeno na pravou míru s tím, že komitét se správně jmenuje „komitét pro postavení pomníku rumburským rebelům a ve světové válce padlým vojínům jako obětem dobytí naší svobody v Domažlicích“.⁶⁴ Skutečnost, že vydání špatného jména výboru bylo následně v tisku uváděno na pravou míru je potvrzením, že otázka dedikace památníku byla v Domažlicích stále velmi důležité a zároveň choulostivé téma. Dalším ilustrativním příkladem je článek z místního periodika datovaný 14. zářím, v němž komitét vyjadřuje směrem k veřejnosti očekávání, že „každý bez rozdílu politického přesvědčení bude podporovati tuto vlasteneckou akci komitétu a že nebudeme třístiti ve snaze postaviti pomníky dva, jeden rumburským rebelům a druhý památce ostatních synů našeho města ve válce padlých.“⁶⁵

Během prvního měsíce, co byla sbírka oznámena, ale nebyl o finanční příspěvky na památník ze strany veřejnosti projeven výrazný zájem. Vzhledem k této situaci bylo v místních periodikách apelováno na širokou veřejnost, aby stavbu pomníku finančně podpořila, přičemž zdůrazněn byl jeho národní charakter. Místní noviny hovořily o jakési povinnosti všech, protože se jedná o zbudování důstojné památky mrtvým krajanům a rodákům.⁶⁶ Současně bylo apelováno na spolky, aby při pořádání zábav myslely na tuto „pro celý kraj nanejvýš významnou“ stavbu a pořádaly sbírky v její prospěch.⁶⁷ S postupem času se ale situace s finančními dary začala vyvíjet poněkud příznivěji. Důvodem mohl být fakt, že město bylo se stavbou pomníku obětím 1. světové války oproti ostatním obcím zkrátka pozadu. Nejedna sousední obec už totiž svůj pomník hrdinům z první světové války postavila nebo byla blízko k jeho dokončení. Jako příklad můžeme uvést pomníky připomínající oběti 1. světové války zbudované v nedalekých obcích Babylon (1922), Draženov (1922), Trhanov (1923), Stráž (1923) či Pec (1924). Dokonce i v domažlickém tisku se objevuje zmínka o tom, že

⁶³ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

⁶⁴ *Posel od Čerchova*. 16. 12. 1922, roč. LI., č. 50, nestr.

⁶⁵ *Posel od Čerchova*. 16. 9. 1922, roč. LI., č. 37, nestr.

⁶⁶ *Domažlické noviny*. 12. 10. 1922, roč. 1, č. 27, nestr.

⁶⁷ *Domažlické noviny*. 14. 9. 1922, roč. 1, č. 23, nestr.

„Každá skoro pokrokovější víska v našem okolí odhalila již pomník těmto vojínům.“⁶⁸ Během roku 1923 tak můžeme sledovat postupný nárůst příspěvků jak ze strany veřejnosti, tak ze strany různých spolků či organizací.

Domažličtí rodáci žijící v zahraničí dokázali dohromady složit 7 620 Kč a samotný spolek rodáků „Domažlice a okolí“ v Chicagu dokonce uspořádal ples, kdy jeho výtěžek společně s dalšími dary putoval přímo do Domažlic. Jednalo se přibližně o 10 700 Kč.⁶⁹ Nelze pak opomenout ani příspěvky okresní správní komise ve výši 30 000 Kč nebo příspěvek zastupitelstva města, jenž činil 50 000 Kč.⁷⁰ I zde se však setkáváme s otázkou dedikace pomníku. Občas se totiž stalo, že s finančním darem přišel i požadavek na podobu monumentu. Pro ilustraci zmíněný dar 30 000 Kč od okresní správní komise v Domažlicích byl poskytnut pod podmínkou, že „vnitřní vzdor rumburských rebelů zdejšího okresu proti bývalé nenáviděné monarchii rakouské za světové války v Rumburce a v Boru bude na pomníku zvláště eminentně vyzdvížen“ a že bude „tato vzpoura na pomníku dominovat“.⁷¹ Tento požadavek však nakonec nebyl splněn. Finanční dary ale nepřicházely jen z kapes místních obyvatel, spolků či veřejných korporací, ale i z nejvyšších vládních míst. Například kancelář prezidenta republiky na pomník poslala příspěvek ve výši 1 000 Kč.⁷² Celkem se na darech sešlo 120 000 Kč. Sbirka ale i tak nadále pokračovala a souběžně s ní se mohla rozběhnout i samotná realizace památníku, jelikož rozpočet na dílo „trvalé a umělecké památky“ byl stanoven na 120 000 – 150 000 Kč.⁷³

3.1 Výběr autora

Nyní bylo potřeba vybrat umělce, jenž by umělecké dílo zhotovil. Už při konání sbírky dostával komitét návrhy na různé autory, kteří by měli pomník realizovat. Zde můžeme uvést příklad Otakara Čermáka, předsedu slavnostního výboru v Klatovech, který poslal výboru doporučení na sochaře Viléma Glose,⁷⁴ autora klatovského legionářského pomníku⁷⁵ z roku 1922. Nebo starostu Přeštic, který navrhnul komitétu vybrat si pro realizaci pomníku sochaře Vojtěcha Šípa, autora tamějšího pomníku národního osvobození a padlých ve válce, představující

⁶⁸ *Posel od Čerchova*. 29. 7. 1922, roč. LI., č. 30, nestr.

⁶⁹ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

⁷⁰ *Tamtéž*.

⁷¹ *Tamtéž*.

⁷² *Tamtéž*.

⁷³ *Tamtéž*.

⁷⁴ *Tamtéž*.

⁷⁵ Tento pomník byl však v roce 1940 na příkaz okupačních úřadů zbourán.

T. G. Masaryka, legionáře a padlého rakouského vojína.⁷⁶ Nelze s jistotou tvrdit, zda se jednalo o účelové doporučení nebo zda se jednalo o náhodu, ale Vojtěch Šíp je zároveň autorem Pomníku Stanka Vodičky v Plzni-Lobzích z roku 1919. Vyskytla se nám tak zajímavá situace, protože na stavbu domažlického památníku, který měl původně být věnován rumburským hrdinům, byl doporučen autor pomníku dedikovaného vůdci rumburské vzpoury.

Komitét se ale nakonec rozhodl, že se autor pomníku vybere na základě soutěže, a tak byl za tímto účelem vypracován soutěžní řád podle vzoru Syndikátu výtvarných umělců v Praze. Do poroty k posouzení podaných návrhů byli přizváni Ladislav Šaloun (sochař a malíř), Jan Štursa (sochař), profesor František Žákavec (historik umění), Jan Paroubek (malíř a grafik) a Jan Trefný (malíř). Z nichž poslední dva zastupovali v porotě komité. Náklad na stavbu byl rozpočten na 100 000 Kč a specifikováno bylo i věnování pomníku, aby ho vybraní umělci mohli co nejlépe zakomponovat do svého díla. To v sobě nakonec po letech sporů obsahovalo čtyři základní motivy. Tedy svobodu, vítězství, rumburské rebely a všechny ve válce padlé domažlické rodáky. S tím, že na něm má být zvěčněno celkem asi 220 jmen.⁷⁷ Plánovaný monument byl pro přehlednost nazýván zkráceně jen jako „pomník Svobody“.

3.2 Otakar Švec

Do soutěže bylo osloveno 5 sochařů. Prvním byl Vladimír Bretschneider z Domažlic, který se o rok později stal autorem Pomníku padlým v první světové válce ve Kdyni. Následoval výše zmíněný Vojtěch Šíp z Plzně, jenž měl za sebou realizaci Pomníku Stanka Vodičky v Plzni – Lobzích. Třetím v pořadí byl Otakar Švec z Prahy, žák Jana Štursy a člen SVU Mánes, který však ještě v roce 1923 za sebou neměl žádné významnější dílo. Dále Ladislav Kofránek z Prahy, také člen SVU Mánes, mající za sebou už jednu realizaci pomníku Svobody – památníku obětem 1. světové války ve Vojicích či zhotovení bronzové sochy Jana Husa s kalichem a knihou, nacházející se dnes v Národním muzeu v Praze. A nakonec byla pětice vybraných umělců uzavřena Karlem Pokorným z Prahy, v té době asistentem Josefa Václava Myslbeka a členem SVU Mánes, který podobně jako Švec za sebou zatím neměl žádné významné dílo.

Slavnost kladení základního kamene byla naplánována na 18. a 19. srpna 1923, a tak musel být urychlen i výběr autora. Každý ze sochařů dodal svůj model v měřítku 1:10 a byl oceněný

⁷⁶ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

⁷⁷ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

honorářem 1 500 Kč. Z pětice zaslaných návrhů nakonec 2. srpna 1923 vyhrálo dílo autora Otakara Švece podané pod názvem „Umírali, aby lípa žila“. Jako první podpořil Švecův návrh porotce Ladislav Šaloun a zbylí 4 porotci s ním projevíli souhlas. Na druhém místě se s heslem „201“ pak umístil návrh od Karla Pokorného, který však k realizaci nebyl doporučen. Všechny pět návrhů bylo následně vystaveno v zasedací síni radnice.⁷⁸ Těžko zpětně hodnotit, do jaké míry byl výběr autora ovlivněn porotcem Janem Štursou, jehož byl mladý Otakar Švec blízký známý.

3.2.1 Život sochaře

Jejich vztah se začal rozvíjet už na Akademii výtvarných umění v Praze, kde byl Otakar Švec Štursovým žákem. Od dvaceti let působil mladý sochař jako pomocník ve Štursově ateliéru a během zdejšího působení se vypracoval až na pozici prvního Štursova asistenta. Po úmrtí svého mentora v roce 1925 to byl pak právě Švec, kdo se po zesnulém umělci ujal vedení jeho ateliéru. Což samo o sobě svědčí o významné pozici tehdy ještě mladého sochaře. Pomník v Domažlicích představuje jeho první významnější dílo.⁷⁹ Tento pražský rodák chvíli po zhotovení pomníku v Domažlicích vytvořil jedno z jeho nejznámějších děl, a to sice bronzovou futuristickou sochu motocyklisty - Sluneční paprsek, která byla v roce 1924 představena na výstavě dekorativních umění v Paříži. Známé jsou také jeho portréty známých osobností jako například ikonická 320 cm vysoká socha prezidenta T. G. Masaryka s kloboukem, jež se stala předlohou pro bronzový pomník TGM v Lounech⁸⁰ a pro pískovcový pomník v Sušici.⁸¹ Nebo pískovcová socha českého krále a císaře římského Karla IV. z roku 1955, kterou můžeme dodnes nalézt v Karlových Varech poblíž Grandhotelu Pupp.

Roku 1948 se Otakar Švec vrací do Domažlic ještě podruhé, kdy byl k příležitosti třetího výročí osvobození města americkou armádou představen jeho další domažlický pomník, tentokrát připomínající památku obětí nacismu. Tomuto monumentu situovanému na Chodském náměstí mezi čtyřmi lipami dominuje Švecova bronzová socha ženy, vzhlížející k nebi a stojící nad nápisem „Chodsko obětím nacismu“. Život pražského umělce končí v jeho 62 letech, kdy před odhalením jeho největší realizace – Stalinova pomníku na Letné v roce 1955, páchá

⁷⁸ Posel od Čerchova. 4. 8. 1923, roč. LIII., č. 31, nestr.

⁷⁹ FIŠER, M. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV.* s. 33.

⁸⁰ Původní Švecův pomník TGM z roku 1930 byl za německé okupace zničen a dnes na jeho místě stojí jeho zmenšená replika vytvořená podle původního návrhu vysoká 230 cm.

⁸¹ *Národní listy*. 7. 3. 1930, roč. 70, č. 65, s. 3. Dostupné z:

<https://www.digitalniknihovna.cz/cbvk/view/uuid:f1ddd748-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:692ddc3f-435f-11dd-b505-00145e5790ea>

sebevraždu.⁸² Jednalo se o 15,5 metrů vysoké žulové sousoší zobrazující řadu osob v čele s Josifem Stalinem, které bylo zároveň ve své době největším skupinovým sousoším v Evropě. Kvůli jeho vzhledu se pro pomník ujalo lidové pojmenování „Fronta na maso“, což byla zároveň narážka na tehdejší zásobovací situaci. Tato poslední Švecova realizace stála na Letné až do roku 1962, kdy byl po odsouzení tzv. Stalinova kultu osobnosti N. S. Chruščovem nařízen její odstřel. Dnes na místě bývalého Stalinova památníku stojí metronom sochaře Vratislava Karla Nováka.

3.3 Slavnost kladení základního kamene

V Domažlicích ale tehdy ještě 30 - ti letý umělec vyhrál na začátku srpna roku 1923 svou první velkou realizaci a mohly tak začít přípravy na slavnost kladení základního kamene. Slavnostní událost pořádaná za součinnosti všech pokrokových spolků, korporací a celé místní vojenské posádky byla naplánována na víkend 18. a 19. srpna.⁸³ S tím, že samotné kladení základního kamene se konalo den druhý, tedy v neděli. V sobotu se odehrála na domažlickém náměstí smuteční tryzna, za účelem uctění památky rodáků z Domažlic a okolí, již zahynuli v 1. světové válce. K této příležitosti se na náměstí konalo nejprve hudební vystoupení trubačského sboru Sokola, které později vystřídal pěvecký spolek „Čerchovan“. Po hudebních vystoupeních před davem vystoupil ředitel dívčí školy v Domažlicích Josef Žuvníček a pronesl slavnostní řeč, která oznamovala vrchol sobotní slavnosti: čtení jmen padlých. Jednalo se o čtení přibližně 220 jmen zakončené čestnou salvou a poslechem státní hymny. V neděli kolem 9 hodiny ráno započala slavnost na náměstí Svobody opět vystoupením pěveckého spolku „Čerchovan“, po kterém následovalo zahájení slavnostního aktu předsedou výboru pro postavení pomníku Františkem Laudátem. Slovo si postupně brali starosta města Matěj Kellner, předseda okresní správní komise Karel Schröpfer a delegát výkonného výboru Československé obce legionářské Otakar Vaněk, který dorazil až z Prahy. Při této příležitosti bylo také domažlické veřejnosti zástupci komitétu slíbeno, že pomník bude předán veřejnosti příští rok. Po proslovech došlo na samotné kladení základního kamene k zamýšlenému pomníku doprovázeného poklepy.⁸⁴ Do základního kamene byl poté uschován pamětní list, který byl chvíli předtím nahlas přečten jednatelem komitétu Václavem Procházkou. Při poklepech na základní kámen byla pronášena různá vlastenecká hesla. Jako příklad zde můžeme uvést heslo: „Za obět' a vítězství pro národ, práci a lásku v národě“, jež bylo proneseno zástupcem okresní správy politické

⁸² WITTLICH, Petr. *Otakar Švec*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1959. s. 11.

⁸³ *Posel od Čerchova*. 4. 8. 1923, roč. LII., č. 31, nestr.

⁸⁴ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Plakát ke slavnosti kladení základního kamene.

v Domažlicích.⁸⁵ Nebo provolání: „Neohroženým bojovníkům za oběti přinesené k osvobození československého národa a dávných ideálů volnosti dle zakladatelů Sokolstva, Tyrše a Fügnera volá Sokolstvo Domažlicka: Čestná památka buď zachována!“, pronesené zástupcem tělocvičné jednoty „Sokol“ v Domažlicích.⁸⁶ Pietní akt zakončila státní hymna a po ní následoval průvod městem směrem k sokolskému cvičišti, kde se od 14 hodin konal koncert Československé obce legionářské z Písku. Oba slavnostní dny se pyšnily hojnou účastí ze strany veřejnosti. Přičemž sobotní večerní smuteční tryzna na hlavním náměstí na účastníky působila údajně až „mocným dojmem“.⁸⁷ Důvodem údajně byla atmosféra. Tu večer vytvořila rozsvícená okna skoro všech řadových domů lemujících domažlické náměstí, z nichž visely prapory v národních barvách.⁸⁸

Po slavnostních dnech byla již 24. srpna 1923 s mladým umělcem Otakarem Švecem uzavřena smlouva, která zavazovala do roka památník postavit. Přestože byl návrh „Umírali, aby lípa žila“ vybrán jako nejlepší, požádala porota o určité úpravy. Umělci bylo odbornou porotou kupříkladu doporučeno, aby strom stojící na soše uprostřed více připomínal lípu. Nebo aby se tváře jednotlivých postav od sebe více odlišovaly. Dále se porota shodla mimo jiné na doporučení, aby skupina truchlících lidí, situovaných v zadní části pomníku, na sobě měla oblečený chodský kroj.⁸⁹ Švec si ale své řešení ve všech případech obhájil a žádnému doporučení poroty tak nebylo vyhověno.⁹⁰ Definitivní model pomníku mohl být městu doručen v dubnu 1924 a události ohledně výstavby nabraly rychlý spád. Díky prohlášení díla za vhodné k provedení v kameni byla jeho hlavní část svěřena kamenické dílně J. Velimského v Praze, zatímco firma Bílek a Jelínek ve Stanovicích byla pověřena stavbou spodní části. A mezitím co se v Praze pracovalo na vytesávání monumentu, v Domažlicích se připravovalo jeho usazení.

Definitivně bylo vybráno místo před chudobincem a po dohodě, kam přesně bude pomník usazen, mohlo začít pokládání jeho základů. V květnu roku 1924 tak začaly výkopové práce. Ty se však kvůli neustálému deštivému počasím společně s dobou potřebnou na ztvrdnutí betonu protáhly na celý měsíc. Další komplikace, se kterou si museli dělníci poradit, bylo

⁸⁵ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

⁸⁶ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

⁸⁷ *Posel od Čerchova*. 16. 8. 1924, roč. LIII., č. 33, nestr.

⁸⁸ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

⁸⁹ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Protokol o výsledku soutěže.

⁹⁰ FIŠER, M. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV.* s. 35.

odstranění základů bývalého kostela sv. Antonína. Vše se však podařilo a základy pro plánovaný monument byly úspěšně položeny.⁹¹ Následovalo už jen zbudování lešení kolem plánovaného monumentu a mohla tím pádem začít samotná kompletace uměleckého díla. Slavnost odhalení pomníku byla naplánována na 17. srpna roku 1924, tedy téměř přesně rok po položení základního kamene.⁹² Po městě a po širokém okolí byly rozesílány pozvánky na tuto slavnostní událost. Postupně se tak konečně začal, po pěti letech čekání, blížit den odhalení pomníku rumburským rebelům a všem ve světové válce padlým vojínům, jako obětem dobyté svobody v Domažlicích. V pondělí 28. července byl do Domažlic po železniční trati dopraven hotový pomník, skládající se z 27 kusů. Ihned po jeho příjezdu začali výtvarníci těchto 27 kusů kompletovat na náměstí Svobody do jednoho velkého celku.⁹³ Po jedenácti dnech byly práce u konce a dílo mladého umělce, Otakara Švece, jež bylo zhotoveno z pískovce, poprvé spatřilo světlo světa. Dokončený pomník tak mohl být oficiálně předán komitétu, jehož členové o sestaveném sousoší prohlásili, že je po umělecké stránce dokonalé.⁹⁴ Obyvatelům Domažlic se tak poprvé naskytl jedinečný pohled na první uskutečněnou velkou realizaci tohoto mladého, zatím ještě poměrně neznámého sochaře.

3.4 Slavnostní odhalení

Den předání pomníku domažlické veřejnosti se rychle blížil a komité se v důsledku toho dalo do příprav slavnostního odhalení. Opět bylo nutno vybrat pěvecký sbor, který během slavnostního dne vystoupí. Po čtyřech zamítavých odpovědích od různých vojenských hudebních sborů přijala pozvání, stejně jako rok předchozí, legionářská hudba z Písku. Den před slavnostní sobotou sloužil domažlický děkan a vikář Václav Nový smuteční mši za padlé a zemřelé obyvatele Domažlic. K této příležitosti byl v síni postaven i mohutný pohřební katafalk, u kterého mohli návštěvníci kostela na padlé zavzpomínat.⁹⁵ Následující den, tedy v neděli 17. srpna, začala v ranních hodinách samotná slavnost odhalení pomníku Svobody pod protektorátem okresní správy politické, okresní správní komise, městské rady a za součinnosti všech pokrokových spolků, korporací a celé místní vojenské posádky.

⁹¹ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

⁹² SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Plakát ke slavnosti odhalení pomníku.

⁹³ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

⁹⁴ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Protokol o převzetí pomníku.

⁹⁵ SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

Tento mimořádný den začal uvítáním hostů z Prahy, Plzně a okolí, již do města dorazili vlakem kolem 8 hodiny ranní. Ti se z vlakového nádraží následně vydali rovnou směrem k pomníku. Sraz všech korporací a obyvatel Domažlic se pak uskutečnil u „Střelnice“ v půl deváté ráno, odkud se zformovaný průvod vydal, za znění hudby zdejšího hasičského sboru, také směrem náměstí Svobody.⁹⁶ Ze všech domů, kudy průvod kráčet, vlály státní vlajky a prapory v barvách trikolóry. Oba průvody se tak po deváté hodině ranní setkaly na dolejší domážlickém předměstí, kde stálo Švecovo majestátní dílo. Mezitím se kolem pomníku seskupili v četném počtu pozůstali padlých vojáků a rumburských rebelů, jimiž byly společně s politickou správou města, okresní správní komisi, vojenskou posádkou a všemi domážlickými spolky, kolem pískovcového podstavce pokládány kytice a věnce s ozdobnými stuhami.⁹⁷ Poté, co průvody zaujaly svá místa a kytice s věnci byly položeny, přišly na řadu pěvecké sbory. Jako první byl na programu husitský chorál *Kdož sú boží bojovníci* v podání Československých legionářů z Písku, po kterém následoval místní pěvecký spolek Čerchovan s písní od Jindřicha Jindřicha *Chorál*.⁹⁸ Po hudebním a pěveckém představení se v atmosféře pozorného ticha na tribunu u pomníku postavil Ing. František Laudát, předseda komitétu, aby přivítal všechny přítomné a vyjádřil jim vděk za nečekaně velkou účast na této slavnostní události. Současně se obrátil s poděkováním ke všem, kdo jakkoliv přispěli svou pomocnou rukou při výstavbě pomníku. Vyzdvihnuta při děkování byla také trojice porotců Štursa, Šaloun, Žákavec a samozřejmě nebyl opomenut ani autor díla, Otakar Švec. Slova se po předsedovi komitétu ujal spisovatel Jan Vrba, jenž pronesl slavnostní řeč, při níž vzpomenu na všechny oběti války. Vrba ve své řeči současně projevil výrazné vlastenecké zaměření, jelikož své posluchače oslovil zmínkami o Janu Husovi, bitvě u Lipan, bitvě na Bílé hoře, Tomáši Garrigueu Masarykovi, blanických rytířích, svatém Václavu a dalších historických událostech a osobnostech.⁹⁹ Jako poslední vystoupil delegát Josef Kovařík z Plzně, který promluvil za 21. divizi jménem všech účastníků rumburské vzpoury a poděkoval všem, kdo pochopili význam vzpoury.¹⁰⁰ Tento očitý svědek události v Rumburku navíc ocenil znázornění jedné konkrétní postavy na pomníku, a to sice postavy rumburského rebela, očekávajícího smrt za vlastenecké přesvědčení.¹⁰¹

⁹⁶ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Plakát ke slavnosti odhalení pomníku.

⁹⁷ *Posel od Čerchova*. 23. 8. 1924, roč. LIII., č. 34, nestr.

⁹⁸ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Plakát ke slavnosti odhalení pomníku.

⁹⁹ *Posel od Čerchova*. 23. 8. 1924, roč. LIII., č. 34, nestr.

¹⁰⁰ Josef Kovařík ve svém proslovu připomněl také kromě špatných podmínek, ve kterých museli vojáci fungovat i jejich nesvobodu. O Bolševické revoluci se však pravděpodobně nezmínil.

¹⁰¹ *Posel od Čerchova*. 23. 8. 1924, roč. LIII., č. 34, nestr.

Poté následovalo samotné odhalení památníku doplněné o salvy a dělové výstřely z děl umístěných na nedalekém kopci Škarman. Tento velkolepý akt byl zakončen poslechem státní hymny, po níž následovalo oficiální předání pomníku starostovi města Václavu Štichovi s přáním, aby myšlenka pomníku navždy žila v srdcích obyvatel Domažlic. Tím bylo odhalení pomníku oficiálně ukončeno a veřejnost se tak mohla vydat na náměstí, kde od 11 hodiny začínal koncert legionářů z Písku.¹⁰² Centrum dění se poté odpoledne přesunulo na „Střelnici“, kam dorazil slavnostní průvod něco málo po druhé hodině. Na tomto, obyvateli Domažlic oblíbeném místě, oficiálně slavnost odhalení pomníku Svobody končila. Kdo chtěl, mohl zde zůstat a za 3 Kč si koupit lístek na Velký koncert, který zde odpoledne pořádali opět legionářští muzikanti z Písku.¹⁰³ Důležité je zde zmínit, že slavnost se údajně pyšnila hojně účastí veřejnosti, která překvapila i samotné pořadatele. Dobové prameny hovoří o tisících zúčastněných¹⁰⁴, což dokládají i některé fotografie, pořízené v tento slavnostní den.

3.5 Kompozice pomníku Svobody

V této chvíli je dobré si popsat samotný vzhled pomníku, který Otakar Švec pro Domažlice vytvořil. Jedná se o 5 osob stojících na velkém hranatém podstavci, pro něž byl doporučen jako stavební materiál Královéhradecký pískovec. Těchto 5 osob vzhlíží každá jiným směrem a jsou k sobě otočeny zády. Hned na přední části monumentu, jež je ze všech částí nejdominantnější, stojí nahý mladík orientovaný směrem k východu, držící v ruce prapor svobody. Postava je v místním periodiku charakterizována jako čistá, neporušená, zdravá a pravdivá. Má tak symbolizovat mladou generaci a její vstup do nového svobodného života.¹⁰⁵ Zbylé tři alegorie následně reflektují tragickou válečnou historii. Po pravici mladého muže stojí starý muž se ztrhaným výrazem v obličeji, oblečený jen v dlouhém kabátu, o který má opřenou svou pušku. Ten má představovat mrtvého vojáka stojícího nad křížem, symbolizujícího hrob.¹⁰⁶ Při pohledu zezadu se nám naskytne výhled na plačící ženu na kolenou, kterou objímá malé dítě. V dobovém tisku se setkáváme s tvrzením, že se jedná o ženu, již opustil muž (voják) a dítě, které se k ní tiskne, má pak v obličeji výraz „jako by tušilo, že se něco špatného přihodilo“.¹⁰⁷ Marcel Fišer pak ve své knize *Umění v Domažlicích* nazývá dítě sirotkem.¹⁰⁸ Díky tomu, že

¹⁰² SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Plakát ke slavnosti odhalení pomníku.

¹⁰³ *Tamtéž*.

¹⁰⁴ *Posel od Čerchova*. 23. 8. 1924, roč. LIII., č. 34, nestr.

¹⁰⁵ *Posel od Čerchova*. 16. 8. 1924, roč. LIII., č. 33, nestr.

¹⁰⁶ FIŠER, M. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV*. s. 34.

¹⁰⁷ *Posel od Čerchova*. 16. 8. 1924, roč. LIII., č. 33, nestr.

¹⁰⁸ *Tamtéž*. s. 34.

žena klečí na kolenou a dítě je malého vzrůstu, se nám ze zadní strany naskytuje nejlepší pohled na strom, kolem kterého jsou všechny postavy situovány. Jedná se o lípu, český národní strom, symbolizující svobodu, ochranu, pomoc a lásku. Poslední místo na pomníku zaujímá mužská postava se zavázaným šátkem kolem očí vzhlížející k nebi. Při bližším pohledu si můžeme všimnout, že muž má navíc přivázané ruce ke kůlu za jeho zády. Tato postava ztělesňuje rumburského rebela, jenž čeká na smrt.¹⁰⁹ Na všech čtyřech stranách pískovcového podstavce jsou pak pod jednotlivými postavami umístěny velké měděné desky, do nichž byla odlita jména padlých. Každá deska, kromě té na zadní části, obsahuje seznam 50ti jmen. Zadní deska jich obsahuje 66. Jedná se totiž o desku rozdělenou na dvě části, kdy v první jsou odlita jména padlých (31) a ve druhé jsou odlita jména nezvěstných (35). Dohromady je tak na pomníku připomínáno celkem 216 jmen.

Zajímavé je, že jména rumburských vzbouřenců ani legionářů nejsou na pomníku nijak oddělena nebo zvýrazněna. Najdeme je, stejně jako ostatní jména, v abecedně seřazeném seznamu kolem podstavce památníku.¹¹⁰ Došlo tak k situaci, kdy jsou jména popravených rumburských vojáků, kteří se vzbouřili proti císařské armádě, bez rozdílu napsána vedle jmen těch, kteří armádě hrdě sloužili. Navíc uvědomíme-li si, že mezi padlými rodáky z Domažlic se mohli nacházet i českoslovenští legionáři, tak nastává situace, kdy na jednom pomníku mohou být vedle sebe bez rozdílu uvedena jména vojáků válčících za monarchii, vojáků bouřících se proti monarchii a vojáků bojujících proti monarchii.

3.6 Druhý život pomníku

Po odhalení pomníku však bylo ještě na pořadu dne dořešit finance. Komité se rozhodlo pro co nejrychlejší vyrovnání všech dluhů, a tak si vzalo u záložny v Domažlicích půjčku na pokrytí výdajů spojených s památníkem. Dluhy tím byly z větší části vyrovnány a již hotový pomník byl předán do správy městu Domažlice. Sepsala se také smlouva o předání pomníku městu Domažlice, po níž následovala dlouhá přestávka v činnosti komitétu.¹¹¹

Žádné velké akce se na výročí odhalení pomníku následující roky nekonaly. To se roku 1928 pokusil změnit jednatel komitétu, Antonín Kačerovský, který se rozhodl u pomníku Svobody uspořádat pietní vzpomínku na rumburské hrdiny v předvečer desátého výročí jejich popravy. Dne 28. května se tak sešel poměrně malý počet účastníků, jenž se následně zformoval

¹⁰⁹ *Posel od Čerchova*. 16. 8. 1924, roč. LIII., č. 33, nestr.

¹¹⁰ Na jiných pomnících (třeba v Sušici) jsou jména legionářů oddělena.

¹¹¹ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Předávací listina.

ve skromný průvod. V čele průvodu, kráčejícího v tichosti městem, byl nesen domobranci F. Černým a M. Mužíkem věnec s národními stuhami a nápisem „Rumburským rebelům – v desátém výročí jejich popravu – věnuje komité“. ¹¹² Když průvod dorazil na náměstí Svobody, kde na něj čekal místopředseda komitétu Karel Hötzl, byl věnec položen k monumentu. Poté začala vzpomínková řeč pronesena správcem okresní nemocenské pojišťovny, Václavem Žákem. Zmíněn v ní byl význam rumburské vzpoury při boji za svobodu a vzpomenu bylo i na oběti, jež si vzpoura vyžádala. Nakonec bylo shromáždění zakončeno zpěvem státní hymny, po které místopředseda komitétu poděkoval všem zúčastněným a pietní vzpomínku tak ukončil. ¹¹³

3.6.1 Výročí deset let od vzniku Československé republiky

Nebyla to však jediná akce, která se tento rok u památníku konala. Kromě desátého výročí popravu rumburských rebelů se připomínalo ještě jedno velké celostátní výročí, a to sice deset let od vyhlášení samostatného Československa. Na 28. říjen tak byla naplánována u památníku další, tentokrát už o něco větší, vzpomínková slavnost. Důvodů konání slavnosti však bylo více. Kromě faktu, že se jednalo o celonárodní výročí slavené po celém Československu, zavazovala město k připomenutí výročí československé samostatnosti i dohoda s komitétem, ze srpna roku 1928, o každoročním ozdobení pomníku slavnostním věncem. V ní město přislíbilo, že bude každý rok k pomníku při příležitosti výročí popravu rumburských rebelů a v den výročí vzniku samostatného Československa položen slavnostní věnec. A protože tato dohoda platila až od srpna roku 1928, konalo se první pokládání věnce právě na desáté výročí vzniku samostatné Československé republiky. ¹¹⁴ V den jubilejního výročí získání samostatnosti se tak město Domažlice opět zahalilo do barev trikolóry. Hojně účasti určitě napomohla i skutečnost, že desáté výročí připadlo roku 1928 na neděli. Slavnostní den začal už v sedm hodin ráno vypálením 28 dělových výstřelů, po nichž se rozezněl vojenský hudební sbor. V deset hodin odpoledne se pak vydal slavnostní průvod z hořejšího předměstí k pomníku Svobody, kde se konal další program. Zde bylo středobodem vkládání hlíny ze světových bojišť do vyvýšeného svahu pod podstavcem. Do Domažlic se tehdy dovezly zeminy z ruského, italského a francouzského bojiště opatřené Československou obcí střeleckou a Československou obcí legionářskou. Kromě toho byla do svahu přidána i zemina z popraviště v Rumburku. Tato prst

¹¹² SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

¹¹³ *Tamtéž.*

¹¹⁴ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

pak byla, společně s pamětním listem napsaným na pergamenu a kandidátní listinou z posledních voleb, vložena v zapečetěném měděném pouzdru do kamene, jenž byl usazen do svahu pod pomník.¹¹⁵ Na měděném pouzdru nacházejícím se před přední stranou památníku můžeme dodnes najít vyrytý text: „PRŠŤ Z BOJIŠŤ ZBOROW, DOSS ALTO, VOUSIEPZ A POPRAVIŠŤĚ RUMBURK“. Monument byl v tento slavnostní den obklopen velkým množstvím věnců a květin věnovaných jak pozůstalými, tak i širokou veřejností a místními spolky. Pokračovalo se přednesem skladby *Modlitba za vlast* od Josefa Cyrilla Sychry v podání místního pěveckého spolku Čerchovan, po kterém si vzal slovo na vyzdobené tribuně okresní hejtman, Emil Engelthaler. Toho následně vystřídal Ludvík Filip, řečník z Prahy zastupující legionáře, který opět zdůraznil význam získané svobody a připomenul zásluhy T. G. Masaryka na jejím dosažení. Prostor už pak byl dán jen plukovníkovi Františkovi Kukačkovi¹¹⁶, po jehož proslovu byla jubilejní slavnost ukončena. Konec akce se opět pojil s interpretací národní hymny.¹¹⁷

Komité za celou dobu své činnosti vybralo na dobrovolných darech peněžní částku v přibližné hodnotě 131 000 Kč.¹¹⁸ Když se roku 1928 vyrovnávaly účty mezi výborem a městem, došlo k tomu, že se komité vzdalo 10 000 Kč ve prospěch města pod podmínkou že město bude pomník udržovat v dobrém stavu, každým pátým rokem bude pomník prohlédnut a popřípadě opraven, nebude nikdy přestavován ani měněn a že každý rok bude obec dávat na 29. května a 28. října pod pomník vzpomínkové věnce.¹¹⁹ Činnost komitétu byla následně ukončena 31. prosince téhož roku. Umělecké dílo od Otakara Švece posléze žilo poklidným životem až do doby, než se Evropa ocitla v dalším válečném konfliktu.

3.6.2 Pomník za válečných let

V roce 1939 posloužil pomník Svobody obyvatelům Domažlic jako místo symbolického vyjádření nesouhlasu s nacistickou okupací. Bojový duch Chodska zde domažličtí ukázali 28. října, když se u Švecova pomníku manifestačně sešli na nacisty zrušený státní svátek vzniku republiky. V podvečer toho dne se kolem šesté hodiny u pomníku shromáždil početný dav lidí oděných převážně do kabátů s připnutými stuhami v barvách

¹¹⁵ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

¹¹⁶ František Kukačka byl zároveň velitelem posádky hraničářského praporu 6 v Domažlicích.

¹¹⁷ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

¹¹⁸ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 1, Kniha příjmů a výdajů.

¹¹⁹ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

trikolóry na klopách.¹²⁰ Všichni přítomní úderem 6 hodiny ztichli a nastaly dvě minuty důstojného ticha. Manifestační minuty ticha vystřídalo pak už jen zazpívání obou částí národní hymny, po kterém byly k pomníku Svobody pokládány květy a věnce.¹²¹ Přičemž zpěv slovenské části hymny byl tehdy už fakticky protistátním aktem, jelikož protektorátní hymnou byla pouze část česká. Tento silný akt se však stal na nějakou dobu poslední velkou událostí, jíž bylo Švecovo sousoší svědkem.

V důsledku okupačních událostí byly totiž z podstavce pomníku 26. června roku 1940 sejmuty a do městského muzea uschovány měděné desky se jmény padlých. Přičemž společně s deskami byla z pomníku vyjmuta a uschována i zemina z významných historických bojišť.¹²² Vypjatá situace na Chodsku si nicméně nakonec vyžádala i demontáž celého Švecova sousoší. A tak byla horní část pomníku v červenci rozebrána na jednotlivé části, které byly uschovány na dvoře bývalého chudobince, kde se dnes nachází Muzeum Jindřicha Jindřicha. Zde místní obyvatelé části pomníku zakryli dlažebními kostkami, aby je nacisté nezničili. Domnívali se totiž, že by mohlo jeho „revoluční vzezření“ nacistickým okupantům vadit.¹²³

Při tomto popisu událostí je nutné vyzdvihnout významnou roli, již hrálo domažlické muzeum při ukrývání významných chodských památek během nacistické okupace. V muzeu nebyly ukryty pouze pamětní desky z pomníku Svobody, ale také pamětní desky z Trhanova, z Pece, z Masarykova hotelu Šumava, z památníku na Baldově či školní kroniky, pamětní knihy zabraných obcí, významná díla z místní galerie, sokolské prapory a tak dále. Z budovy muzea se tak stalo shromaždiště všech důležitých chodských památek a dokumentů.¹²⁴ Jednou z prvních památek uložených v muzeu byl například pomník Jindřicha Šimona Baara z Výhledů. Ten se po podepsání Mnichovské dohody ocitl na německém území, a tak se obyvatelé obce Klenci pod Čerchovem rozhodli sochu z mohutného podstavce demontovat. Jeho hlavní část – kamenná socha literáta, tak byla na konci roku 1938 sundána a uložena na nádvoří muzea v Chodském hradě, kde přečkala až do konce okupace. Domažlické muzeum však bylo několikrát prohlíženo zástupci z řad gestapa. Přičemž první prohlídka proběhla už v dubnu roku 1939, kdy gestapo mělo největší zájem o památky z národního osvobození,

¹²⁰ Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Domažlicko za Protektorátu, sign. D2/2b 2. světová válka (Novinové články, rukopisy).

¹²¹ WIMMER, Miloslav. *Historie odbojové skupiny NIVA*, In: *Chodsko ve stínu hákového kříže II.*, Domažlice: RB Print – Robert Balcar, 2009. s. 72.

¹²² Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Domažlicko, sign. B1/5 Soupis památek okresu Domažlice, 1941.

¹²³ Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Paměti Zdeňka Jindřicha 1938 – 1945, sign. E4/8.

¹²⁴ Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Domažlicko za Protektorátu, sign. D2/2b 2. světová válka (Výpisky z dobového tisku, obecních kronik), Muzeum v Domažlicích místem pro kulturní ukrytí kulturních hodnot i ze zabraného Chodska.

tzn. legionářské památky a památky z doby 1. světové války. Avšak muzeu se tehdy podařilo s gestapem domluvit na tom, že tyto památky nebudou odvezeny, nýbrž uskladněny v muzejní místnosti, kterou členové gestapa uzamknuli a zapečetili.¹²⁵ Následovaly ještě další dvě prohlídky Domažlického muzea zaměřené především na tajné místnosti, kde by se mohly ukrývat zbraně.¹²⁶ Nakonec se díky tomu, že prohlídky muzea dopadly relativně dobře (památky zde zůstaly zamknuté a místo tajných místností našli příslušníci gestapa jen jeden malý sklep¹²⁷), se z budovy stalo poměrně dobré místo pro ukrývání regionálních pamětihodností. Jako vhodné místo pro ukrytí památek se nakonec ukázalo i nádvoří před domažlickým chudobincem, kde dokázal Švecův pomník Svobody, i když rozložený na několik částí skrytých pod dlažebními kostkami, přečkat až do konce války.

Bezprostředně po německé kapitulaci mohl tak pomník být znovu sestaven, umístěn na původní místo a podruhé slavnostně odhalen.¹²⁸ Zajímavé je, že tuto stavbu museli provést zajatí Němci.¹²⁹ Druhé slavnostní odhalení pomníku Svobody se uskutečnilo na státní svátek 28. října roku 1945, kdy v rámci oslavy vzniku republiky proběhla slavnostní přísaha nováčků místní vojenské posádky, po níž se přítomný dav zformoval do průvodu. Následoval pochod ke znovu postavenému památníku, kde slavnost pokračovala hudebním vystoupením pěveckého sboru „Čerchovan“. A po koncertu se slova ujal místní spisovatel Jan Vrba, jemuž připadá na obnově pomníku velká zásluha. Slavnostní ceremoniál byl poté zakončen předáním znovu vybudovaného památníku tehdejšímu předsedovi místního národního výboru, Jakubovi Pelnářovi.¹³⁰

¹²⁵ Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Domažlicko za Protektorátu, sign. D2/2b 2. světová válka (Výpisky z dobového tisku, obecních kronik), Prohlídka gestapa v muzeu – duben 1939.

¹²⁶ Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Domažlicko za Protektorátu, sign. D2/2b 2. světová válka (Výpisky z dobového tisku, obecních kronik), Prohlídka gestapa v muzeu – říjen 1939.

¹²⁷ *Tamtéž.*

¹²⁸ FIŠER, M. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV.* s. 35.

¹²⁹ Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Domažlicko, sign. B1/5 Soupis památek okresu Domažlice, 1941, Popis památky.

¹³⁰ Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Pomník Svobody, sign. A1/8e (Dobové dokumenty, novinové články), Výročí znovuodhalení pomníku.

4 Jan Sladký Kozina

Chodský region tvoří jedenáct chodských vesnic v okolí Domažlic. Jedná se o obce Pocinovice, Postřekov, Klenčí pod Čerchovem, Chodov, Draženov, Újezd, Stráž, Trhanov, Mrákov, Klíčov a Chodská Lhota. Přičemž královské město Domažlice, které se mezi ně oficiálně nepočítá, bylo odjakživa s tímto regionem neodmyslitelně spjato. Jan Sladký zvaný Kozina se narodil v roce 1662 v Újezdu na statku u Rosochů rodičům Janu Sladkému a Anně Havlové. Své přízvisko Kozina dostal podle svého statku Kozinec, kde během svého života pobýval. Do obecného historického povědomí se dostal díky své vůdčí roli v zápasení o chodská privilegia, které vyvrcholilo jeho oběšením 28. listopadu 1695 na plzeňské šibenici, v místech dnešního pivovaru.¹³¹

Jan Sladký Kozina byl tenkrát v Plzni popraven také z důvodu jeho vystupování proti Wolfu Maxmiliánu Lammingerovi zvanému též jako Lomikar. S ním se Kozina dostal do sporu o stará práva a výsady, jež Chodové postupně nabývali už od 14. stol. výměnou za svou strážní službu spočívající především v obchůzkách zemských hranic. Kdybychom měli shrnout, jakými privilegii Chodové tehdy disponovali, tak se jednalo hlavně o právo nakládat svobodně se svými statky, stěhovat se podle své vůle z vesnic do Domažlic, provozovat ve vsích svobodně potřebná řemesla (s tím se pojil svobodný odběr piva, které Chodové brali převážně z Domažlic a svobodný obchod s obilím), dále svobodné užívání hraničního lesa na těžbu dříví a myslivost (s čímž se zase pojilo osvobození od cel a mýt), a nakonec privilegium nejcennější – osvobození od jakýchkoli robot. S jejich privilegii šly ruku v ruce také povinnosti, které byly přesně vymezeny a nesměly být v budoucnu navyšovány. Chodové navíc směli užívat na soudech práva města Domažlice. Měli tak i svůj vlastní Chodský soud tvořený dvanáctičlenným sborem zástupců jednotlivých chodských vsí. Přičemž největší z nich – Pocinovice měla u soudu zástupce dva.¹³²

Od 16. století se situace Chodů v zemi začala postupně zhoršovat. To bylo způsobeno primárně snižující se potřebou strážné služby v důsledku stabilizování zemských hranic. Privilegia tak začali obyvatelé chodských vesnic postupně ztrácet už během 16. století za vlády pánů ze Švamberka, kteří jim zakazovali například lovit určité druhy zvěře nebo prodávat obilí do Domažlic. Největší zlom ve vymáhání chodských privilegií však nastal po Bílé hoře s příchodem rodu Lammingerů z Albenreuthu. S těmi na Chodsko přišel mimo jiné i útlak

¹³¹ MAUR, Eduard. *Kozina a Lomikar*. Praha: Melantrich, 1989, č. 20, s. 25.

¹³² *Tamtéž*. s. 3.

místních obyvatel spojený s oklešťováním chodských privilegií. Hlavní postavou tohoto útlaku se stal Wolf Maximilian Lamminger, místními přezdíváný jako Lomikar, jenž si v 2. polovině 16. století postavil v Trhanově vlastní zámek, kam přesunul sídlo svého panství. A s ním tak přišel na Chodsko po třicetileté válce i rozhodující moment v zápasu Chodů o svá privilegia.

Narůstající napětí mezi Lomikarem a Chody, neustále se domáhajících svých historických práv a svobod¹³³, jež jim byly soustavně odebírány, vyvrcholilo roku 1693 jejich anulováním císařem Leopoldem I. To vedlo k propuknutí chodského povstání, které bylo následně císařským vojskem potlačeno, s tím že hlavní vůdci rebelie byli pozatýkáni. Lomikar v důsledku toho žádal pro vůdce chodských rebelů ty nejvyšší tresty, přičemž Jana Sladkého Kozinu označil za nejnebezpečnějšího z nich nezasluhujícího si nic jiného než trest smrti.¹³⁴ Po nátlacích činěných na vyšetřující komisi měl konečné slovo císař Leopold I., který nařídil popravit jen jednoho z nich. Volba padla na Jana Sladkého Kozinu, jenž byl v důsledku toho 28. listopadu roku 1695 za vynucené přítomnosti zástupců Chodů oběšen na plzeňské šibenici.

5 Pomník Jana Sladkého Koziny

Myšlenka ohledně postavení pomníku Janu Sladkému Kozinovi se poprvé objevila roku 1885 při odhalování pamětní desky instalované na jeho statku ve vesnici jménem Újezd. V této obci nedaleko Domažlic byla k příležitosti 190 let výročí od Kozinovy popravky představena černá mramorová pamětní deska, na níž je zlatým písmem psáno: *JAN SLADKÝ KOZINA – NEOHROŽENÝ OBHÁJCE STARÝCH PRÁV CHODSKÝCH – POPRAVEN V PLZNI DNE 28. 11. 1695 – ZDE ŽIL NA ZBOŽÍ OTCŮ SVÝCH*. Tento statek bývá někdy milně označován za Kozinovo rodné místo. Dnes už ale víme, že se Kozina ve skutečnosti nenarodil zde, ale na statku u Rosochů, který patřil jeho strýci Fridrichu Sladkému.¹³⁵ Nicméně na statku u Kozinů, kde je instalována jeho pamětní deska a odkud získal také své přízvisko „Kozina“ po předchozím majiteli, prokazatelně strávil převážnou část jeho života. Tento újezdský rodák má navíc ještě jednu pamětní desku, a to v areálu plzeňského pivovaru, kde byl roku 1695 popraven.¹³⁶

¹³³ Chodové se tehdy kvůli potvrzení privilegií vydali až do Vídně, kde žádali potvrzení jejich platnosti přímo od panovníka. Mezi delegáty z Chodska patřil například Jan Sladký Kozina u Újezdu nebo David Forst z Tlumačova.

¹³⁴ MAUR, Eduard. *Kozina a Lomikar*. s. 25.

¹³⁵ *Tamtéž*.

¹³⁶ *Tamtéž*.

5.1 Slavnostní odhalení pamětní desky J. S. Koziny

Odhalení pamětní desky v Újezdě byla tehdy velká událost, na které se sešlo mnoho lidí. To mimo jiné svědčí o významu a velké popularitě tohoto bojovníka za práva Chodů mezi obyvateli daného regionu. Slavnostní odhalení pamětní desky J. S. Koziny bylo naplánováno na 23. srpen roku 1885, ale už v předvečer této slavnosti se na hoře Hrádek, nacházející se kousek za vesnicí, odehrálo slavnostní čepobití doplněné o osvětlení hory.¹³⁷ Jednalo se o založení velkého ohniště, kolem kterého bylo zapáleno dalších asi 60 smolných košťat, jimiž lidé kmitali, aby tím vytvořili mocnou ohňovou atmosféru. Tento slavnostní předvečer umocnila ještě skutečnost, že se k osvětlení vrcholu Hrádku přidaly i další kopce na Chodsku. Večer 22. srpna se tak nerozsvítil jen Hrádek, ale také kopce na Valše, v Trhanově, v Chodově, ve Stráži, v Kýčově, v Tlumačově a baldovské návrší poblíž Domažlic. Údajně se jednalo o velkolepý pohled, jenž sledovaly davy lidí z města i vesnic.¹³⁸ Na to se navázalo další den, který začal už v 5 hodin ráno oslavnou střelbou z mozdířů.¹³⁹

Újezd se ten den probudil do slavnostní atmosféry, které odpovídalo také vyzdobení zdejších domů. Vesnice se ten den zbarvila do slovanských barev (červené a bílé) a vše mělo ráz „slavnosti na venkově dosud nevidané“.¹⁴⁰ Do malé chodské obce se ráno vydal z nedalekých Domažlic ohromný dav, složený z obyvatel okolních vesnic, Chodů z Mrákova a Kýčova, hasičského sboru, studentů a samotných obyvatel města. Přičemž z újezdského návrší bylo tehdy údajně možné sledovat tisíce lidí, jež se po stezkách a silnicích pomalu blížily k slavnostní bráně připravené u vstupu do vesnice. Zde byl domažlický průvod, stejně jako průvody z Postřekova, Klenčí, Chodova, Trhanova a Pece přivítán a hlavní program tím tak mohl začít. Z okolních vesnic se příchozí za doprovodu hudby scházeli na nedalekém kopci Hrádek, kde se začal formovat velký průvod, který se po 10 hodině, v čele s domažlickou hasičskou hudbou, vydal směrem ke Kozinovu statku. V průvodu byly zastoupeny všechny chodské vesnice. Když dav dorazil ke statku Jana Sladkého Koziny, mohly začít slavnostní proslovy, jež se věnovaly především významu tohoto chodského hrdiny pro region a jeho odkazu budoucím generacím. Následovalo odhalení a předání pamětní desky do opatrovnictví tehdejšímu starostovi Újezdu, po kterém byla oficiální část slavnosti ukončena.¹⁴¹ Náhlý déšť kolem odpoledne měl pak za následek, že se přítomní odebrali do místních hostinců, kde zůstali

¹³⁷ *Posel od Čerchova*. 22. 8. 1885, roč. XIV., č. 34, nestr.

¹³⁸ *Posel od Čerchova*. 29. 8. 1885, roč. XIV., č. 35, nestr.

¹³⁹ *Posel od Čerchova*. 22. 8. 1885, roč. XIV., č. 34, nestr.

¹⁴⁰ *Posel od Čerchova*. 29. 8. 1885, roč. XIV., č. 35, nestr.

¹⁴¹ *Tamtéž*.

až do večera. Přičemž v Žambůrkově hostinci, kam po slavnosti zavítali její hlavní organizátoři a členové výboru pro realizaci pamětní desky, pravděpodobně poprvé vznikl nápad postavit k příležitosti 200. výročí Kozinovy popravu uprostřed Újezda velký pomník zasvěcený tomuto bojovníkovi za chodská práva. A tak byl peněžní příspěvek na realizaci pamětní desky ve výši pěti zlatých, který dorazil opožděně až po jejím odhalení, uschován s tím, že bude použit na realizaci budoucího Kozinova pomníku, jenž vznikne uprostřed vesnice za 10 let.¹⁴²

Během následujících pěti let však aktivita ohledně zbudování Kozinova pomníku utichla. Znovu se o tomto plánovaném projektu dozvídáme z dobových pramenů až roku 1890, kdy na schůzi lidu, která se konala 6. ledna v Újezdu, zmiňuje blízkí se 200. výročí popravu J. S. Koziny Josef Klíma. Ten na shromáždění přítomné vyzval, ať chodské obce na tohoto významného újezdského rodáka nezapomínají a ať konají sbírky ve prospěch postavení jeho pomníku. Dále zmínil, že postavením pomníku nebude oslaven jen J. S. Kozina, ale také všichni chodští předkové, kteří svou neústupností chránili svá práva. Mezi přítomnými pak byla na pomník vybrána suma ve výši dva zlaté.¹⁴³ Po této zmínce však opět prameny na nějakou dobu o plánovaném pomníku mlčí. Teprve až roku 1893 vychází v místním periodiku *Posel od Čerchova* další připomínka nekompromisně se blízkého dvoustého výročí Kozinovy popravu. V článku s názvem *Chodové Kozinovi* je zmíněna touha chodských obcí tento památník zrealizovat a také je zde připomenuta velká slavnost, jež se konala u příležitosti odhalení Kozinovy pamětní desky.¹⁴⁴

Rok na to se konečně začínají podnikat konkrétní kroky vedoucí k realizaci tohoto projektu. Na 26. březen roku 1894 byla rolníkem z Újezdu Janem Žambůrkem svolána schůze, jejímž cílem bylo připravit finanční sbírku určenou na výstavbu újezdského monumentu. Za tímto účelem bylo na schůzi pořádané v domažlické Měšťanské besedě ustaveno 15 mužů, kteří dostali pořádání sbírek na starost.¹⁴⁵ Na této první schůzi, na kterou byli pozváni převážně starostové chodských obcí¹⁴⁶, byl zároveň zvolen předseda neoficiálního výboru. Tím se stal okresní starosta a statkář na Baldově Antonín Steidl, jenž byl zároveň i bývalým předsedou výboru stojícím za realizací Kozinovy pamětní desky. Stejně tak tomu bylo i u Maxe Duffka, který byl zvolen na post jednatele. I on byl v minulosti členem výboru pro realizaci pamětní

¹⁴² *Tamtéž*.

¹⁴³ *Posel od Čerchova*. 11. 1. 1890, roč. XIX., č. 2, nestr.

¹⁴⁴ *Posel od Čerchova*. 31. 12. 1895, roč. XXII., č. 53, nestr.

¹⁴⁵ *Posel od Čerchova*. 31. 3. 1894, roč. XXIII., č. 13, nestr.

¹⁴⁶ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 2, Seznam členů komitě ke sbírce příspěvků.

desky. Není tak překvapením, že i mezi osobami pověřenými konáním sbírek najdeme nejedno jméno, jež mělo v minulosti spojitost právě se vznikem Kozinovy pamětní desky. Za zmínku stojí například starosta královského města Domažlice Petr Hana, organizátor schůze a zároveň majitel Kozinova statku v Újezdě Jan Žambůrek či starosta obce Šimon Sladký.¹⁴⁷ Nastává tak situace, kdy si vybudování pomníku berou na starost převážně ti lidé, kteří se roku 1885 zasloužili o odhalení pamětní desky zasazené do vstupní brány Kozinova statku. Současně bylo na schůzi jednohlasně usneseno zbudovat pomník z dobrovolných darů na nějakém z pozemků obce Újezd.¹⁴⁸

5.2 Finanční sbírky

Po březnové schůzi neoficiálně vzniklého výboru mohly konečně začít finanční sbírky. Už v dubnu tak byla v místních novinách otištěna výzva směřující k široké veřejnosti, v níž bylo žádáno o jakýkoliv finanční příspěvek na stavbu Kozinova pomníku, a zároveň byla oznámena jména mužů pověřených sbírkovou činností.¹⁴⁹ Příspěvky na památník pak byly veřejně kvitovány v místních periodikách. Díky tomu si můžeme udělat představu o tom, jak k plánované realizaci pomníku přistupovala veřejnost.

Dnes tak víme, že zájem veřejnosti o stavbu pomníku byl velký. To je patrné z počtu příspěvků, které byly rodáky i příznivci Chodska výboru v hojném počtu zasílány. Na stavbu monumentu přispěli kupříkladu i spisovatel Alois Jirásek¹⁵⁰, sládek Fastr z Madridu (příbuzný domažlického rodáka Petra Fastra¹⁵¹), akademický malíř Ferdinand Velc nebo domažličtí krajané z Chicaga či New Yorku.¹⁵² Do vybírání financí se ovšem zapojily i některé domažlické spolky. Například akademický spolek „Chod“ uspořádal 4. září v Domažlicích divadelní představení, ze kterého byla půlka výtěžku věnována na památník. Nicméně návštěvnost tohoto představení nakonec nebyla tak vysoká, jak se očekávalo.¹⁵³ Vůli pomoci s vybíráním peněz projevil i třeba domažlický spolek „Havlíček“¹⁵⁴ nebo akademický spolek „Chod“, jejichž

¹⁴⁷ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 2, *Slavnost odhalení pomníku Janu Sladkému-Kozinovi na Hrádku nad Újezdem u Domažlic*. Domažlice: město Domažlice, 1895. s. 4.

¹⁴⁸ *Tamtéž*.

¹⁴⁹ *Domažlické listy*. 7. 4. 1894, roč. XV., č. 14, nestr.

¹⁵⁰ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 3, Korespondence 1894 – 1896.

¹⁵¹ FASTR, Jiří. *O původu domažlických Fastrů*, In: *Rodokmen: časopis pro rodopis, znakovství a ostatní pomocné vědy historické*, Praha: Rodokmen, 1946 – 1948, 31. 12. 1948, roč. III., č. 4, str. 101. Dostupné z: <http://www.historie.hranet.cz/heraldika/rodokmen/rodokmen1948-3.pdf>

¹⁵² SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 3, Korespondence 1894 – 1896.

¹⁵³ *Posel od Čerchova*. 7. 9. 1894, roč. XXIII., č. 36, nestr.

¹⁵⁴ *Posel od Čerchova*. 13. 10. 1894, roč. XXIII., č. 42, nestr.

členové taktéž zahráli představení ve prospěch plánovaného pomníku.¹⁵⁵ Díky tomu taky dosáhla roku 1895 celková částka vybraná na památník 3634 zlatých12 krejcarů.¹⁵⁶

5.3 Umístění památníku

Během shánění finanční podpory na realizaci monumentu se však rozvinula debata o místě, kde má být pomník zhotoven. Při této diskuzi bylo zpochybněno původně plánované místo v centru vesnice a navrhnuo bylo nové místo na vrcholu kopce Hrádek hned za Újezdem. Výstavbu na kopci plně podporovalo město Domažlice, které navíc přislíbilo příspěvek ve výši 50 zlatých pod podmínkou, že bude pomník zbudován právě zde. A tak to nakonec i dopadlo. Z původního návrhu postavit pomník uprostřed vesnice sešlo, přičemž důvodů pro tuto změnu bylo hned několik. Například na schůzi obecního zastupitelstva konané na podzim roku 1894 argumentoval pro přesun pomníku na Hrádek Josef Rádl tím, že samotní obyvatelé Újezdu jsou ohledně stavby pomníku J. S. Koziny „nečinnými a nejeví velkého nadšení pro zamýšlený pomník“.¹⁵⁷ Navíc také zmínil, že se újezdští chovají vůči městu Domažlice „vždy záporně“ a jako příklad uvedl nedávný spor s obcí o placení Havlovického mýta. S jeho návrhem ohledně zbudování pomníku na Hrádku souhlasil i jednatel výboru Max Duffek, který navíc připomíná dar města Domažlice 50 zlatých, jenž byl podmíněn zbudováním pomníku právě na Hrádku. Jako argument uvádí, že Domažlice „nemohou zůstatí pozadu naproti městům jiným, jež menšího zájmu v této věci mají a přec nezdráhala se příspěvek zaslati.“. Doporučuje tedy příspěvek přijmout a pomník zřídit na Hrádku.¹⁵⁸

Toto téma se znovu otevírá i na začátku roku 1895, kdy se v místním periodiku *Posel od Čerchova* objevuje článek, zdůrazňující důležitost umístění památníku. Autor článku přidává další důvody, proč by měl být pomník postaven právě na tomto kopci. Jednak zmiňuje, že vybrané místo pro monument ve vesnici je jen kousek od Kozinovy pamětní desky, čímž by vznikla situace, kdy jsou dvě památky připomínající tutéž osobu prakticky na jednom místě. Za druhé připomíná důležitost nedalekého kopce Hrádek, který v minulosti patřil, díky své nadmořské výšce, k důležitým chodským hlídkám. A jako poslední důvod uvedl výhodu vyvýšeného místa, umožňujícího okolním obcím a náhodným kolemjdoucím vzhlednout k pomníku z dálky.¹⁵⁹ Do karet tomuto umístění hrála i skutečnost, že s některými dary od

¹⁵⁵ *Domažlické listy*. 1. 9. 1894, roč. XV., č. 35, nestr.

¹⁵⁶ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 3, Účetní přílohy – příspěvky do sbírky.

¹⁵⁷ *Posel od Čerchova*. 3. 11. 1894, roč. XXIII., č. 44, nestr.

¹⁵⁸ *Tamtéž*.

¹⁵⁹ *Posel od Čerchova*. 12. 1. 1895, roč. XXIV., č. 2, nestr.

veřejnosti přišly komitétu společně s penězi také přání o zbudování pomníku právě na Hrádku. Nakonec tak, díky příspěvkům nejen místních obyvatel, ale také mnoha dalších lidí z různých částí země bylo rozhodnuto, že se ze stavby pomníku stala národní záležitost, a proto bude postaven na Hrádku. Proti tomu vystupoval hlavně člen výboru Jan Žambůrek, který bojoval za umístění památníku naproti Kozinově statku, jenž měl ve svém soukromém vlastnictví. Byl ale většinově přehlasován a ve věci umístění památníku tak v lednu roku 1895 padlo definitivní stanovisko. Monument na počest Jana Sladkého Koziny vznikne ještě tentýž rok na Hrádku. Bude tak snadněji dosažitelný pro širší okolí, než by tomu bylo v případě umístění v obci Újezd, kde by zůstal skrytý. A budou-li obyvatelé Újezdu proti tomu, najde se pro stavbu Kozinova pomníku jiný chodský kopec.¹⁶⁰

Neméně zajímavé také je, že ve stejném vydání *Posla od Čerchova*, kde se řeší umístění pomníku, narážíme na popis odkazu, jenž po sobě Kozina zanechal. Autor o Kozinovi píše: „Máme zbudovati pomník Chodu Kozinovi, který v hájení zděděných práv a svobody lidu svého na postrach všem před 200 lety byl utracen. Pomník má býti nejen poctou našeho hrdiny, ale má též účel, by historie ta v nejširších vrstvách lidu našeho se zachovala a popatřením na pomník ten národní hrdost v lidu se znitila, s upomínkou na důležitost jeho otců v hájení pomezí nedílného českého království a konečný jeho boj za právo, pravdu a svobodu.“¹⁶¹ Z článku lze vyčíst, že místní obyvatelé nevnímali Jana Sladkého Kozinu pouze jako bojovníka za práva Chodů, ale také jako bojovníka za svobodu, symbol národní hrdosti a součást české historie. Uvědomíme-li si, že se nacházíme v roce 1895, kdy české země byly součástí Rakousko-uherské monarchie, je pravděpodobné, že vlastenecké cítění spojené s Kozinou hrálo v jeho popularitě mezi místními důležitou roli. Obzvláště pak když si připomeneme, že se obec Újezd nachází přibližně 10 km od německých hranic. Je tedy možné, že při hledání kompromisů během realizace pomníku hrál určitou roli smysl pro národní hrdost. Tuto úvahu podporuje také 9. vydání *Posla od Čerchova* z roku 1895, kde vedle článku vyzývajícího širokou veřejnost k zaslání finančních darů na stavbu pomníku Jana Sladkého Koziny a zároveň připomínajícího jeho velký význam pro region a historii, je otištěn článek namířený proti Němcům a jejich snaze ničit českou kulturu. Na titulní stránce týdeníku se tak hned vedle článku adorujícího Jana Sladkého Kozinu a jeho důležité místo v české historii nachází varování místních obyvatel před nemravností, jež je šířena německými výbojnými spolky. Tu sice zatím místní znají jen z vyprávění od „poněmčených krajů v severních Čechách“, ale podle článku se už i na Chodsku

¹⁶⁰ *Tamtéž.*

¹⁶¹ *Tamtéž.*

objevují němečtí agitátoři, kteří místní svádí k „zapření svého českého rodu, české krve a jména“.¹⁶² Jsme tak svědky toho, že při vybírání peněz na památník byla místním obyvatelům připomínána zvětšující se německá hrozba a tím pádem apelováno na místní, aby se přihlásili ke své české historii.

Starosta Újezdu nakonec žádosti výboru ohledně zbudování pomníku J. S. Koziny na Hrádku vyhověl, a kromě poskytnutí pozemku, na němž bude pomník stát, nabídnul vybudování cesty k němu zdarma.¹⁶³ Díky nalezení společného porozumění mezi výborem a starostou Újezdu, Šimonem Sladkým, bylo možné začít s hledáním vhodného umělce, jemuž by pomník na tomto kopci byl zadán. Problém nicméně představovaly ještě finance. Těch stále nebylo tolik, kolik by si výbor představoval, což dosvědčuje i článek otištěný na začátku března téhož roku v místních novinách vyzývající širokou veřejnost, aby dále zasílali příspěvky na pomník, jelikož doposud vybraná částka pro jeho důstojnou realizaci nestačí. Dne 16. března roku 1895 dosahovala celková výše zaslaných příspěvků na Kozinův pomník 1675 zlatých.¹⁶⁴ Nicméně i přes to, že zatím nebylo shromážděno dostatečně velké množství peněz na monumentální stavbu, jež by si pomník daného významu zasloužil, byl ještě v březnu téhož roku vybrán pro návrh Kozinova monumentu mladý pražský sochař František Hošek.

5.4 František Hošek

Jednalo se o třiatvacetiletého umělce původem z Bechyně, který se během svého krátkého života věnoval sochařství a keramice. Už jako mladý byl jedním z prvních studentů Střední odborné školy keramické v Bechyni, po níž nastoupil na studium Uměleckoprůmyslové školy v Praze. Zde studoval v ateliéru pod vedením Josefa Václava Myslbeka, který tehdy údajně mladého Hoška považoval za svého nejnadanějšího žáka.¹⁶⁵ Už jen to, že byl v té době František Hošek přijat do Myslbekova ateliéru, samo o sobě vypovídalo o jeho velkém uměleckém nadání. Před navrhnutím Kozinova pomníku o sobě dal vědět svou realizací sochy „Průmysl“ z roku 1892, představující mladou ženu ve zdobených šatech a ozubeným kolem u nohou, jež dodnes zdobí budovu Městské spořitelny v Praze v Rytířské ulici. Nebo také svými modely drobnějších soch, mezi něž patří například reliéfy Mánesa, Tyrše, Žižky či Smetany. Tento

¹⁶² *Posel od Čerchova*. 2. 3. 1895, roč. XXIV., č. 9, nestr.

¹⁶³ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 3, Korespondence 1894 – 1896.

¹⁶⁴ *Domažlické listy*. 16. 3. 1895, roč. XVI., č. 11, nestr.

¹⁶⁵ FIŠER, M. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV*. s. 20.

mladý umělec tak byl na základě jeho dosavadní práce výborem pro postavení Kozinova pomníku na Hrádku pověřen zhotovením jeho zatím největšího díla.

Po dodání návrhu s ním byla 1. dubna roku 1895 uzavřena smlouva ve výši 1400 zlatých.¹⁶⁶ Výboru byl tehdy mladým umělcem představen návrh pomníku doplněný o 80 cm vysoký model zmenšené Kozinovy sochy.¹⁶⁷ Ta zobrazovala J. S. Kozinu oblečeného ve starém chodském kroji s kloboukem, který v pravé ruce drží chodský čakan a v levé tiskne u prsou listinu s chodskými privilegii. U nohou mu pak sedí velký strážný pes, neodmyslitelně patřící stejně jako předchozí znaky k významným chodským atributům. Hoškův návrh si získal u řady členů neoficiálního výboru velké sympatie, a tak bylo mladému umělci hned zadáno jeho vyhotovení z hořického pískovce.¹⁶⁸

Důležitou součástí navrhnutého pomníku kromě sochy byl mohutný kamenný podstavec, který podle historika umění Marcela Fišera „zdůrazňuje vertikality postavy obhlížející chodský kraj“.¹⁶⁹ Tento kamenný sokl byl pro monumentálnost památníku nezbytný, protože plánovaná Hoškova socha měla kvůli finančním omezením výšku pouze 3,2 metru.¹⁷⁰ Vzhledem k významnosti, která byla stavbě přisuzována, tak musel být 3,2 metru vysoký Kozina postaven na kamenný podstavec o přibližně dvojnásobné výšce. Tyto dvě hlavní části pomníku byly navíc ještě Hoškem usazeny na podezdívku obloženou umělým skaliskem, prorostlou břechťanem a kapradinami.¹⁷¹ Dále mezi místními rolníky vznikl nápad sestavit podstavec z žulových kamenů, jež by byly darovány jednotlivými chodskými obcemi. Přičemž by každý darovaný kámen následně nesl jméno obce, odkud byl poslán. Tento návrh byl, společně s nápadem do podstavce vložit paměti o chodském kraji, veřejně kvitován v místním tisku.¹⁷² Šíření informací ohledně stavby, společně s vystavením Hoškova modelu v kanceláři policejního komisaře k volnému nahlédnutí veřejnosti, vedlo ke zvýšení počtu zasílaných peněžních darů od místních obyvatel.

Následující měsíc však do Domažlic dorazila smutná zpráva o náhlém úmrtí mladého autora pomníku. V květnu František Hošek podlehl ve svých 24 letech nákaze břišním tyfem, s nímž

¹⁶⁶ *Tamtéž*.

¹⁶⁷ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 12.

¹⁶⁸ *Posel od Čerchova*. 6. 4. 1895, roč. XXIV., č. 14, nestr.

¹⁶⁹ FIŠER, M. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV*. s. 20.

¹⁷⁰ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 8, Návrhy pomníku 1895.

¹⁷¹ *Tamtéž*.

¹⁷² *Domažlické listy*. 6. 4. 1895, roč. XVI., č. 14, nestr.

se léčil ve Všeobecné nemocnici v Praze. A z pomníku Jana Sladkého Koziny se tak stalo jeho poslední umělecké dílo.¹⁷³ V důsledku toho museli členové neoficiálního výboru, po vyjádření upřímné soustrasti nad ztrátou mladého života, rychle najít za zesnulého umělce náhradu, jelikož 200. výročí Kozinovy popravky se stále nekompromisně blížilo.

5.5 Nástup Čenka Vosmíka

Na základě doporučení od Josefa Václava Myslbeka a Stanislava Suchardy byl k vytvoření pomníku podle již existujícího modelu Františka Hoška osloven Čeněk Vosmík, který již v té době disponoval značnými sochařskými zkušenostmi.¹⁷⁴ Před přizváním na dokončení Kozinova pomníku na Hrádku měl už za sebou tento tehdy 35 letý umělec nejedno významné dílo. Na realizaci Hoškova pomníku byl Vosmík přizván hlavně díky tomu, že od roku 1892 spolupracoval stejně jako Hošek s Myslbekem a už dříve se zasloužil o zhotovení soch podle návrhů jiných umělců. Před jeho prací na Kozinově památníku se také dostal do širšího povědomí díky své soše Zavržence, již byla vystavena na Jubilejní zemské výstavě v Praze roku 1891 nebo díky své soše Muže s býkem vytvořené roku 1893 pro pražská jatka v Holešovicích.¹⁷⁵ A s Myslbekem spolupracoval kupříkladu při modelování sochy koně pro pomník sv. Václava na Václavském náměstí. Tento Humpolecký rodák, který současně v té době dokončoval dvě sousoší na Palackého mostu v Praze, byl tedy v květnu pozván do Domažlic, kde se výboru zaručil Hoškův návrh ještě tentýž rok dokončit.¹⁷⁶

Mezitím se už stavební práce na Hrádku naplno rozjely. V červnu roku 1895 se začaly na vrchol kopce pomalu navážet žulové kameny darované jednotlivými chodskými obcemi a společně s nimi se na Hrádek vyvezly i tři obrovské balvany hořického pískovce, ze kterých bude Čeněk Vosmík tesat Kozinovu sochu. Vyvážení kamenů na kopec přitom komplikoval kromě strmé cesty plné zátočin také častý déšť, po kterém se dělaly na cestě výmoly. Nicméně i přes to se podařilo veškerý materiál na kopec vyvést a zednický mistr z Postřekova tak mohl začít kompletovat 6,2 metrů vysoký podstavec, na němž bude umístěna Kozinova socha se psem.

5.6 Slavnost vkládání darovaných kamenů

Dne 23. června bylo zároveň na Hrádku uspořádáno slavnostní vkládání darovaných kamenů od okolních obcí do podstavce památníku. Přičemž společně s nimi byly do podstavce vloženy

¹⁷³ *Posel od Čerchova*. 11. 5. 1895, roč. XXIV., č. 19, nestr.

¹⁷⁴ FIŠER, M. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV*. s. 22.

¹⁷⁵ Odlitek sochy Zavržencec byl poté osazen ve Vysokém Mýtě a sousoší Muž s býkem dodnes zdobí bránu Holešovické tržnice.

¹⁷⁶ *Domažlické listy*. 25. 5. 1895, roč. XVI., č. 21, nestr.

i pamětní listiny týkající se stavby pomníku a pergameny obsahující jména všech, kdo na stavbu přispěli.¹⁷⁷ Slavnosti se zúčastnily stovky lidí z Domažlic a okolí. Na Hrádku u Újezdu tehdy před přítomnými promluvil předseda výboru Antonín Seidl, který ve svém projevu připomněl význam Jana Sladkého Koziny. Poté přečetl jednatel výboru Max Duffek památní listinu, jež byla později vložena do podstavce společně s Jiráskovými *Psohlavci*, Prunarovými *Chody a jejich osudy* a fotografiemi tehdejších chodských krojů. Kopie pamětní listiny byly následně přítomným lidem prodávány a výtěžek z nich putoval na pomník. Slavnost potom pokračovala volnou zábavou až do noci.¹⁷⁸

5.7 Realizace sochy

O měsíc později už mohli být první lidé svědky toho, jak Čeněk Vosmík se svými dvěma kolegy z Prahy pomalu z hořického pískovce vytesávají sochu Jana Sladkého Koziny. Původně se plánovalo usadit pískovcové balvany na kamenný podstavec, kde by je rovnou přítomní sochaři přetvářeli do finální podoby, ale kvůli nepřízní počasí muselo být od tohoto plánu ustoupeno. A to hlavně kvůli tomu, že na Hrádku zuřila jednou tak velká vichřice, že strhla celé lešení postavené kolem pomníku. Vosmík s jeho pomocníky tím pádem museli vytesat Kozinu z pískovcových balvanů na zemi vedle pomníku a poté sochu kladkostrojem po částech usadit na podstavec.¹⁷⁹

Postupně vznikající umělecké dílo začalo na své pozorovatele údajně působit úchvatným dojmem. A stejně tak jako sochu oceňovali místní i pracovní nasazení sochařů, jelikož na soše pracovali od rána až do večerních hodin. Z tvarování pískovce se stala zajímavá podívaná, na kterou se přicházeli dívat kromě místních také obyvatelé z okolních vesnic.¹⁸⁰ Během toho, co sochaři dokončovali dílo na Hrádku, byl Čeněk Vosmík požádán domažlickým spolkem „Paní a dívek“ o zhotovení reliéfu Boženy Němcové k příležitosti oslavy 50. výročí jejího pobytu na Chodsku.¹⁸¹ Pražský umělec vznesenému požadavku vyhověl a stalo se tak, že jeho první odhalenou realizací na Chodsku se nestal pomník J. S. Koziny, ale reliéf Boženy Němcové zasazený do její pamětní desky. Ta byla slavnostně odhalena 8. září roku 1895 a dodnes zdobí dům na náměstí v Domažlicích, ve kterém pobývala při svém pobytu na Chodsku.

¹⁷⁷ *Posel od Čerchova*. 15. 6. 1895, roč. XXIV., č. 24, nestr.

¹⁷⁸ *Posel od Čerchova*. 28. 6. 1895, roč. XXIV., č. 26, nestr.

¹⁷⁹ *Domažlické listy*. 7. 9. 1895, roč. XVI., č. 36, nestr.

¹⁸⁰ *Posel od Čerchova*. 27. 7. 1895, roč. XXIV., č. 30, nestr.

¹⁸¹ *Posel od Čerchova*. 3. 8. 1895, roč. XXIV., č. 31, nestr.

Na září roku 1895 byla ovšem naplánována i slavnost odhalení sochy Jana Sladkého Koziny na Hrádku. Pískovcová podobizna Jana Sladkého Koziny byla už na konci srpna dokončena a 2. září tak mohlo proběhnout její usazení na podstavec.¹⁸² Ani to se však neobešlo bez komplikací. Po smrti sochaře Františka Hoška postihla pomník druhá velká rána v podobě poničení Kozinovy sochy při jejím usazování na podstavec. Při pokusu o umístění posledního kusu sochy pomocí kladkostroje došlo k přetržení lana a horní část sochy spadla z výšky 6 metrů na zem, kde se rozpadla na několik částí.¹⁸³ Kozinova postava přišla tímto pádem například o své obě ruce, v nichž se nacházel jak čakan, tak i pergamen s chodskými privilegii nebo o svou hlavu. Sochař Vosmík následně slíbil, že poničenou část sochy co nejdříve opraví, aby nemuselo dojít k odkladu slavnostního odhalení naplánovaného na svátek sv. Václava. To se mu skutečně podařilo a vrchní část sochy tak mohla být 14 dní po nehodě úspěšně znovu usazena na pomník, jenž tím byl finálně dokončen. Ulomené ruce svírající čakan a pergamenový svitek byly poté na památku zazděny do štítu Kozinova statku, kde připomínají tuto nešťastnou nehodu z Hrádku dodnes.¹⁸⁴ Nicméně i přes rychlou opravu sochy bylo nakonec oficiální odhalení Kozinova pomníku posunuto z 28. září na neděli 6. října.

5.8 Slavnostní odhalení

Tato změna data však slavnosti odhalení pomníku na Hrádku k příležitosti 200. výročí popravy Jana Sladkého Koziny nijak neubrala na její velkoleposti. Stejně jako při odhalení Kozinovy pamětní desky, tak i tentokrát začala slavnost už v předvečer 5. října rozsvícením kopce Hrádek. Rozdělal se zde opět velký oheň, jenž zažehly i další chodské kopce. Nerozsvítit se tak v ten večer jen Hrádek, ale i například kopce v Postřekově, Draženově či Pocinovicích. Obzvláště mohutné ohně pak údajně vzplály na domažlickém Baldově nebo Rýzंबरku u Kdyně.¹⁸⁵ Další den se kolem šesté hodiny ranní začali obyvatelé Újezdu probouzet do vyzdobené vesnice, která se už od rána pomalu plnila návštěvníky nejen z okolních vesnic. Všichni přítomní Chodové byli v tento den oblečeni do barevných chodských krojů a vchody do obce zdobily slavnostní brány, jimiž do Újezdu přicházeli hosté z okolních vesnic. U hlavní slavobrány stál starosta Sladký, který společně s členy výboru vítal příchozí hosty. Do malebné chodské obce zavítalo v tento den mnoho významných osobností, včetně Aloise Jiráska, Jaroslava Kvapila či Ignáta Herrmanna, což také dokazovalo celonárodní význam konané akce.¹⁸⁶ Dobové prameny se

¹⁸² *Posel od Čerchova*. 31. 8. 1895, roč. XXIV., č. 35, nestr.

¹⁸³ *Domažlické listy*. 7. 9. 1895, roč. XVI., č. 36, nestr.

¹⁸⁴ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 15.

¹⁸⁵ *Domažlické listy*. 12. 10. 1895, roč. XVI., č. 41, nestr.

¹⁸⁶ FIŠER, M. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV*. s. 22.

dokonce zmiňují o tom, že Alois Jirásek, autor knihy *Psohlavci*, zde byl „radostně vítán a pozdravován“.¹⁸⁷ Kolem 10 hodiny se přítomní shromáždili u místní kaple sv. Václava, kde se konala slavnostní mše. Mezitím se před radnicí na domažlickém náměstí pomalu shromažďoval velký dav čítající několik tisíc lidí, jenž se následně zformoval ve slavnostní průvod směřující směr Újezd. V něm byli kromě místních spolků, hudby a měšťanů v krojích přítomní i obyvatelé mnoha dalších okolních vesnic. Domažlický průvod však nebyl v ten den jediný. Velké průvody přicházely do Újezdu také z Mrákova, Kýčova nebo Tlumačova. Postupně tak do této chodské obce proudily zástupy lidí z širokého okolí, přičemž celkový počet účastníků slavnosti se podle dobových pramenů vyšplhal až na 20 000 lidí.¹⁸⁸

Primárním cílem všech příchozích však nebyla obec vyzdobená červenobílými věnci a chodskými prapory, ale kopec Hrádek hned za ní. Zde se po druhé hodině shromáždil obrovský dav lidí a slavnostní odhalení Kozinova pomníku tak mohlo oficiálně začít. Všechny přítomné nejprve uvítal pěvecký sbor, který na začátku akce zapěl mohutný „Chorál českého národa“ a poté se slova ujal poslanec říšské rady František Schwarz. Ten pronesl proslov týkající se hrdinského odkazu Jana Sladkého Koziny a jeho významu pro český národ. Zároveň ve své řeči narážel na stále probíhající česko – německé soupeření ve veřejném prostoru. Při této příležitosti pronesl mimo jiné větu „Nejmocnější světa pán nemůže ti vyrvatí ze srdce lásku k jazyku tvých otců.“. Za svá slova sklidil poslanec říšské rady bouřlivý potlesk a chvíli na to byla socha na Hrádku oficiálně odhalena. Místo na tribuně poté Schwarz přenechal předsedovi výboru Antonínu Steidlovi, který po krátkém projevu předal pomník pod ochranu obci Újezd.¹⁸⁹ Tento slavnostní akt byl následně ještě doplněn o proslovy místního starosty Sladkého a nevolického rolníka Vondrovice. Potom se na tribunu vrátil předseda Steidl s oznámením, že obec Újezd ještě nabízí přítomnému spisovateli Aloisovi Jiráskovi za jeho zásluhy o Chodsko jmenování tzv. „čestným sousem obce Újezd“. To hluboce dojatý autor *Psohlavců* s nadšením přijal a po jeho krátkém poděkování bylo slavnostní odhalení Kozinova pomníku na Hrádku zakončeno zpěvem písní *Kde domov můj a Hej Slované*.¹⁹⁰ K pomníku byly v návaznosti na to pokládány ozdobené věnce a slavnost pokračovala volnou zábavou až do nočních hodin.

¹⁸⁷ *Posel od Čerchova*. 12. 10. 1895, roč. XXIV., č. 41, nestr.

¹⁸⁸ *Tamtéž*.

¹⁸⁹ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 2, *Slavnost odhalení pomníku Janu Sladkému-Kozinovi na Hrádku nad Újezdem u Domažlic*. Domažlice: město Domažlice, 1895. s. 14.

¹⁹⁰ *Domažlické listy*. 12. 10. 1895, roč. XVI., č. 41, nestr.

5.9 Druhý život Kozinova pomníku

Kozinův pomník veřejnost velmi dobře přijala a rychle se z něho stal významný symbol chodského regionu. Hlavně místní lidé se zde scházeli při různých výročních spojených buď s osobou Jana Sladkého Koziny či s jinými významnými událostmi české historie. Avšak památník se také hlavně proměnil v turistickou atrakci, kterou často navštěvovali lidé při poznávání Chodského regionu. Důkazem toho je i skutečnost, že roku 1924 započal Klub Československých turistů v Domažlicích opravovat tzv. „Jiráskovu stezku“, což byla místní oblíbená turistická trasa vedoucí od Čerchova, přes Výhledy, Chodov a Trhanov až ke Kozinově pomníku na Hrádku.¹⁹¹

Roku 1925, kdy tomu bylo 30 let od odhalení pomníku, mu jeho slávu na chvíli vzal nově vzniklý památník přímo v obci Újezd věnovaný památce padlých v 1. světové válce. Tento monument byl postaven na újezdském náměstí a stejně jako tomu bylo v dalších okolních vesnicích, tak i on připomínal újezdské rodáky, již zahynuli v důsledku nedávného válečného konfliktu. Kozinova podobizna na Hrádku však svůj velký význam pro region znovu ukázala, když se zde v létě roku 1930 konala smuteční tryzna za zemřelého spisovatele Aloise Jiráska.

Zavzpomínat na významného spisovatele a autora knihy Psohlavci tehdy přišli kromě Chodů z Újezdu, Domažlic a okolních vesnic také místní spolky hasičů či Sokolů. Z významných osobností přítomných při Jiráskově smuteční tryzně stojí za zmínku například spisovatel Jan Vrba nebo tajemník československé agrární strany Kolenatý z Klatov.¹⁹² Pomník tak zas pro jednou ukázal svou důležitou roli jakožto symbolického místa pro setkávání chodského lidu. To se následně začalo čím dál tím více projevovat s blížícím se nebezpečím v podobě Hitlerova nacistického Německa. Z Hrádku se totiž postupně stalo důležité místo velkých manifestací.

5.9.1 Hold Chodska československé armádě a státu

Dne 3. července roku 1938 se zde uskutečnilo manifestační shromáždění za účelem vzdání holdu československé armádě a státu. Důvodem této akce bylo vítězství Henleinovy Sudetoněmecké strany v květnových komunálních volbách a s tím související sílící německý vliv v pohraničních oblastech, v jehož důsledku byla na území Újezdu povolána obranná vojenská družstva. Zde se příchozí vojáci v obci setkali se ctí a všestrannou podporou ze strany

¹⁹¹ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 31.

¹⁹² SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 39.

místních obyvatel.¹⁹³ Stahující se válečná mračna v pohraničí pocítili újezdští obyvatelé také v moment, kdy bylo 11 místních mužů povoláno do vojenského nasazení. Neustále zvyšující se hrozba v podobě nacistického Německa vzdáleného jen pár kilometrů od vesnice tak měla za následek zorganizování manifestačního shromáždění vzdávajícího hold jak armádě, tak republice.

Při této příležitosti se u Kozinova pomníku na Hrádku sešlo i přes nepřízeň počasí kolem 30 tisíc lidí.¹⁹⁴ Shromáždění u chodského monumentu se tehdy zúčastnila velká jména jako například předseda československé vlády Milan Hodža, ministr národní obrany František Machník, francouzský generál Louis-Eugène Faucher či armádní generál Jan Syrový. Už jen samotná přítomnost těchto mužů dokazovala skutečně národní charakter konané akce. Po jejich příjezdu na Hrádek byla za přítomnosti dalších armádních generálů a zvuků státní hymny vztyčena státní vlajka, po čemž následovalo uvítání vzácných hostů různými dary z chodského regionu. Program pokračoval připevněním chodské stuhy na prapor legionářů, již v minulosti bojovali na Sibíři a jmenováním Milana Hodži čestným občanem Domažlic a 11 chodských obcí.¹⁹⁵ Na řadu poté přišly dva proslovy, kdy se jako první slova ujmul právě Milan Hodža. Ten kromě důležité role Chodů v historii připomněl také významnou roli Slováků, potřebu vzájemné úcty a sounáležitosti mezi národy. Po něm promluvil ministr obrany Machník, který slíbil, že vojsko a chodský lid republiku společně uhájí.¹⁹⁶ Jeho povzbuzující řeč byla zakončena společným zpěvem státní hymny. Akce musela být nicméně kvůli špatnému počasí předčasně ukončena a kolem 17 hodiny vyrazil předseda vlády Hodža zpět do Prahy. Ostatní významní hosté včetně generálů se po slavnostním aktu odebrali na statek v Újezdu, kde s místními trávili čas až do večerních hodin.¹⁹⁷ Výtěžek z akce na Hrádku, který činil 5000 Kč, byl odevzdán na obranu státu.

Dne 22. září se opět opakovala situace, kdy do Újezdu dorazily zástupy československých vojáků. Tentokrát v důsledku reakce na přijetí britsko-francouzského ultimáta, v němž Anglie a Francie jasně oznámily, že se v případě válečného konfliktu mezi Československem a Německem nebudou angažovat na straně republiky. Zároveň ultimátum československé vládě

¹⁹³ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 49.

¹⁹⁴ FIŠER, M. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV.* s. 22.

¹⁹⁵ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 53.

¹⁹⁶ PAROUBKOVÁ, Jiřina. *Hold Chodsko čsl. Armádě a státu*, In: *Chodsko ve stínu hákového kříže I.*, Domažlice: Resonance, 2010. s. 12.

¹⁹⁷ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 57.

nařizovalo, aby přijala Hitlerovy požadavky z Berchtesgadenu o postoupení československého pohraničí Německu. S tím, že pokud tak neučiní, bude republika označena za agresora. V důsledku těchto událostí obyvatelé Újezdu znovu příchozí vojáky vítali a plně podporovali.¹⁹⁸ Osud československého pohraničí byl nakonec zpečetěn podepsáním Mnichovské dohody, jež mělo za následek okamžité obsazování těchto pohraničních oblastí.

5.9.2 Úprava hranice

Během probíhajícího anektování vyvstala u Němců touha i po ovládnutí horního Chodska. O jeho záboru se však jednalo v tajnosti a k místním se tak tato zdrcující informace dostala až 10. listopadu.¹⁹⁹ Třináct dní na to byla na Hrádku kolíky vytyčena hranice oddělující novou část Hitlerova Německa od okleštěného Československa. Přičemž tato hranice vedla přímo mezi Újezdem a kopcem Hrádek. Hrozilo tak, že obec o tento významný vrch přijde a společně s ním ztratí i vybudovaný pomník Jana Sladkého Koziny. Místní tedy museli začít konat. Při jednání újezdského starosty s československým důstojníkem Suchardou došla řeč na to, jakou má pomník pro místní cenu. Starosta při této příležitosti odvětil, že monument pro místní „znamená tolik, co všem nám je nad život a nad rodiny dražší“.²⁰⁰ A tak díky velkému zájmu místních obyvatel o ponechání pomníku na území republiky a agitaci plukovníka Suchardy u německých vojáků, byly hraniční kolíky posunuty za památník, aby zůstal na území Československa. To nakonec členové delimitační úřední komise přijali a v den záboru tak vznikla nová úprava hranic, jež zásluhou plukovníka Suchardy zanechala Kozinův monument na území okleštěného Československa. U pomníku bylo nicméně zakázáno konat jakékoliv politické manifestace.²⁰¹

5.9.3 Újezdský pomník obětem 1. světové války

O takovém štěstí však nemůžeme hovořit v souvislosti s druhým újezdským památníkem připomínajícím uprostřed vesnice památku padlých v 1. světové válce. Tento monument potkal poněkud nešťastnější osud v podobě jeho úplného odstranění. V září roku 1940 bylo nařizováno jeho zničení, s tím že vzniklým štěrkem měla být vydlážděna místní silnice. I při této příležitosti se však ukázala odhodlanost obyvatel Újezdu bojovat za svá památná místa. Starosta se nejprve snažil přemluvit okresního hejtmana Seiferta, aby se pomník místo zničení zakopal do země. S tím okresní hejtman souhlasil a odkázal starostu Újezdu na vládního policejního komisaře

¹⁹⁸ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 49.

¹⁹⁹ HRUŠKA, Karel. *Kronika okupace Domažlicka*, In: *Chodsko ve stínu hákového kříže III.*, Domažlice: RB Print, 2009. s. 68.

²⁰⁰ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 62.

²⁰¹ *Posel od Čerchova*. 26. 11. 1938, roč. LXVII., č. 47, nestr.

Segvenze, jenž zničení pomníku původně nařídil, aby s ním celou situaci projednal. Zde se však újezdský starosta setkal s odmítnutím a komisař Segvenz mu rozčileně nařídil, že „pomník musí být prostě zničen“.²⁰² Tento rozkaz byl ale místními ignorován a namísto zničení pomníku byla jeho hlavní část demontována a zakopána do země. Na místě, kde stával pomník, místní ponechali jen desku se jmény padlých. Po válce byl pak pomník vykopán a znovu postaven na své místo. Ve stejném roce se vládní policejní komisař zabýval také ještě incidentem ohledně Kozinova pomníku. Během nacistické okupace se na něm údajně objevil nápis "Půjde to", který musel být okamžitě odstraněn. Starostovi bylo následně sděleno, že v případě opakování podobné situace bude zatčen. Obci bylo nařízeno postavit k pomníku stráž, jež by hlídala, aby se podobné vzdorovité chování na Hrádku neopakovalo. Ta se však nedodržovala.²⁰³

5.9.4 Poničení pomníku

V roce 1943 došlo k poškození Kozinova pomníku německou mládeží Hitlerjugend. Její členové, již byli ubytováni „Na Valše“ v nedalekých Havlovicích, při jedné své vycházce na Hrádek vyšplhali na Hoškovu sochu a se vším násilím ukroutili těžký měděný čakan nacházející se v Kozinově pravé ruce. Mladí vandalové zvládli ukroutit naštěstí jen spodní část velkého čakanu a Kozinovi tak zůstala v ruce jeho horní část s čepelí. Při ničení pomníku byl údajně přítomen i jejich německý učitel, který celý incident sledoval „bez poznámky a napomenutí“.²⁰⁴ Ukroucenou část měděného čakanu poté přinesl místní hostinský na obecní úřad, kde byla ponechána až do osvobození.

Dva roky na to utrpěl pomník ještě další poničení v důsledku ostřelování Hrádku. Tehdy byl poničen kromě Kozinova širáku i pes, sedící u jeho pravé nohy.²⁰⁵ Chodskému monumentu se nicméně podařilo i přes všechny nástrahy, jež s sebou přinesla nacistická okupace, dožít konce války, a roku 1947 na něm byly provedeny rozsáhlé opravy.

²⁰² SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 73.

²⁰³ *Tamtéž.*

²⁰⁴ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 80.

²⁰⁵ SOKA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 91.

6 Závěr

Text bakalářské práce shrnuje dlouhodobý proces plánování a realizace pomníku obětem první světové války v Domažlicích, který začal již během války a vyvrcholil až v roce 1922. Tento proces byl od začátku plný diskuzí ohledně toho, komu by měl být památník věnován. Z původního návrhu na pomník věnovaný rumburským rebelům se tak nakonec stal památník Svobody, připomínající všechny padlé vojáky včetně rumburských povstalců a legionářů. Prvotní návrh postavit pomník jen rumburským rebelům vznikl v reakci na popravu domažlického rodáka Jana Pelnáře, jenž byl spolu s dalšími šesti muži (z nichž tři pocházeli také z domažlického okresu) v květnu roku 1918 popraven za participaci na vzpouře v Rumburku. Tento návrh byl však kvůli jeho malé propagaci, příliš úzkému vymezení a tím pádem i malému zájmu ze strany veřejnosti rozšířen nejdřív o legionáře, a pak i o všechny zbylé vojáky, kteří padli během první světové války. Došlo tak k neobvyklé situaci, kdy jsou na jednom pomníku uvedena dohromady jména vojáků válčících za monarchii, vojáků bouřících se proti monarchii a vojáků bojujících proti monarchii.

Při výběru autora pomníku dokázal svým návrhem „Umírali, aby lípa žila“ přesvědčil odbornou porotu Otakar Švec, mladý talent ze Štursova ateliéru, který tím získal svou první velkou zakázku. Na druhém místě se v soutěži umístil Karel Pokorný, ze kterého se později stane prominentní komunistický sochař, jeho dílem je například emblematická socha „Sbratření“ u hlavního nádraží v Praze.

Rok před samotným dosazením sousoší na podstavec se 19. srpna uskutečnila slavnost kladení základního kamene, během které byl za hojně účasti veřejnosti zdůrazněn význam pomníku pro paměť padlých a obětí první světové války. Této slavnosti předcházela smuteční tryzna, během níž se obyvatelé Domažlic sešli, aby uctili památku domažlických rodáků, kteří zahynuli v první světové válce. Dne 17. srpna roku 1924 došlo na samotné odhalení Švecova pomníku Svobody, jež představovalo vrchol pětiletého úsilí o vybudování památníku obětem první světové války. Významným okamžikem slavnostního aktu bylo samotné odhalení památníku, které doprovázely salvy a dělové výstřely z nedalekého kopce Škarman. Tato mohutná ceremonie, jež přilákala obrovské množství návštěvníků, byla po slavnostních proslovech zakončena poslechem státní hymny a oficiálním předáním pomníku starostovi města Václavu Štichovi. Obecně se dá říct, že Otakar Švec se svým uměleckým dílem splnil očekávání obyvatel Domažlic a přispěl tak k vytvoření trvalého a respektovaného památníku.

Po odhalení monumentu se z něj stalo místo mnoha vzpomínkových ceremoniálů a setkání obyvatel Domažlic. A to zejména v době výročí odhalení pomníku či výročí vzniku Československé republiky. Během nacistické okupace pak nastaly temné časy pro obyvatele Domažlic a i pro pomník Svobody. Ten musel být roku 1940 rozebrán a uschován v chudobinci, kde ho místní obyvatelé zakryly dlažebními kostkami. Zde přečkal až do roku 1945, kdy byly Domažlice osvobozeny americkou armádou. Hned poté byl pomník u příležitosti výročí 28. října znovu sestaven a slavnostně odhalen. Toto druhé slavnostní odhalení pomníku Svobody během oslav vzniku republiky bylo významným okamžikem, který připomněl odvahu a sílu, jež obyvatelé města prokazovali během těžkých časů nacistické okupace.

Stejně jako stavba pomníku Svobody, tak i realizace pomníku Jana Sladkého Koziny představuje významnou událost v historii Chodska i širšího českého prostředí. Tento projekt, jenž vznikl u příležitosti dvoustého výročí Kozinovy popravy v Plzni, se od začátku pyšnil velkým zájmem jak ze strany široké veřejnosti žijící na území Rakousko-Uherska, tak ze strany českých krajanů situovaných v zahraničí. Slavnostní odhalení Kozinovy pamětní desky v Újezdě roku 1885 tak bylo pouhým počátkem cesty, která vedla k vytvoření monumentu, symbolizujícího tohoto bojovníka za chodská práva. A i když se finanční sbírce na památník dařilo někdy lépe a někdy podstatně hůř, nakonec se podařilo dovést realizaci pomníku do zdárného konce. A to i navzdory různým komplikacím včetně tragické smrti mladého umělce Františka Hoška, který již nestihl dokončit své dílo. Jeho návrh následně posloužil jako vzor pro Čenka Vosmíka, jenž Kozinovu sochu dokázal úspěšně dokončit. Slavnostní odhalení pomníku poté přilákalo tisíce lidí z celého regionu včetně významných osobností té doby jako byl Alois Jirásek nebo Jaroslav Kvapil. Nově vzniklý pomník byl hned po svém vzniku mezi místními velmi dobře přijat a stal se místem, které bylo hojně turisticky navštěvováno.

V závěru této práce jsme sledovali význam Kozinova pomníku na Hrádku v kontextu událostí, které se udály od jeho odhalení až po konec druhé světové války. Pomník Jana Sladkého Koziny se stal nejen symbolickým centrem setkávání místních obyvatel, ale také důležitým místem v období politických a vojenských změn. Tato významná stavba byla po svém odhalení kromě smuteční tryzny za zemřelého spisovatele Aloise Jiráka svědkem několika vlasteneckých aktů, které byly namířeny hlavně proti neustále sílící hrozbě v podobě nacistického Německa. U Kozinova pomníku se tak při příležitosti vzdání holdu československé armádě roku 1938 sešly významné osobnosti, jako byl Milan Hodža nebo Jan Syrový. Během války byl pak monument J. S. Koziny, stejně jako spousta dalších pomníků, jež se roku 1939 ocitly na území nově vzniklého protektorátu Čechy a Morava, několikrát poničen. Po válce byl ale opraven,

a díky tomu, že v době komunistického režimu neutrpěl žádná další poškození, ho můžeme dodnes najít na významném chodském kopci Hrádek hned za Újezdem. Závěrem lze konstatovat, že Kozinův pomník na Hrádku představuje nejen historickou památku, ale také svědectví o odhodlanosti a sounáležitosti zdejších obyvatel s jejich regionem a národem.

Závěrem tak lze shrnout, že oba pomníky představují významné symboly historického a národního významu. Během své existence sloužily nejen jako připomínky důležitých momentů v historii, ale také jako centra setkávání a odporu proti nacistické okupaci. Kozinův pomník na Hrádku je tím pádem dodnes připomínkou odhodlanosti a sounáležitosti místních obyvatel s jejich regionem, národem a historií, zatímco pomník Svobody v Domažlicích zůstává významným svědectvím o odboji, 1. světové válce a národní identitě města.

7 Soupis pramenů a literatury

Prameny

SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany.

SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 4, Korespondence 1919 – 1929.

SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 1, Kniha příjmů a výdajů.

Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Domažlicko za Protektorátu, sign. D2/2b 2. světová válka (Novinové články, rukopisy).

Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Domažlicko, sign. B1/5 Soupis památek okresu Domažlice, 1941.

Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Paměti Zdeňka Jindřicha 1938 – 1945, sign. E4/8.

Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Domažlicko za Protektorátu, sign. D2/2b 2. světová válka (Výpisky z dobového tisku, obecních kronik).

Archiv Muzea Chodska v Domažlicích, fond Pomník Svobody, sign. A1/8e (Dobové dokumenty, novinové články).

SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 2, Seznam členů komitě ke sbírce příspěvků.

SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 2, *Slavnost odhalení pomníku Janu Sladkému-Kozinovi na Hrádku nad Újezdem u Domažlic*. Domažlice: město Domažlice, 1895.

SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 3, Korespondence 1894 – 1896.

SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 3, Účetní přílohy – příspěvky do sbírky.

SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977.

SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení Kozinova pomníku Domažlice, inv. č. 8, Návrhy pomníku 1895.

Periodika

Posel od Čerchova: týdeník pro zájmy politické, obecné a spolkové. Domažlice: 1872-1940.

Domažlické listy: týdeník pro zábavu a poučení. Domažlice: 1880-1916.

Národní listy: Praha: 1861-1941.

Literatura

BALCAR, Bohuslav. *Chodsko ve stínu hákového kříže I.*, Domažlice: Resonance, 2010.

BALCAR, Bohuslav. *Chodsko ve stínu hákového kříže II.*, Kdyně: RB Print – Robert Balcar, 2009.

BALCAR, Bohuslav. *Chodsko ve stínu hákového kříže III.*, Kdyně: RB Print, 2009.

FIŠER, Marcel. *Umění v Domažlicích: Umění ve veřejném prostoru / svazek IV.* Horažďovice: Centrum pro dějiny sochařství Horažďovice, 2015.

HLAVAČKA, Milan, MARÈS, Antoine a POKORNÁ, Magdaléna. *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace.* Praha: Historický ústav, 2011.

HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky.* 2. vyd. Praha: Paseka, 1997.

JINDRA, Vladislav. *Dějiny Nového Boru: Díl druhý (1848 – 1918).* Nový Bor: Město Nový Bor, 2010.

MAREK, Jindřich. *Pod císařskou šibenicí: čeští vojáci na křižovatkách roku 1918.* Cheb: Svět křídel, 2005.

MAUR, Eduard. *Kozina a Lomikar.* Praha: Melantrich, 1989, č. 20.

OKTÁBEC, Karel a ANDONOV, Radek. *Vojenská vzpoura v Rumburku 1918: od Rumburku po Nový Bor.* Rumburk: města Rumburk a Nový Bor, 2017.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914 – 1918.* Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014.

WITTLICH, Petr. *Otakar Švec.* Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1959.

Tištěné prameny

FIALA, Jan. *Rumburská vzpoura*. Praha: Naše vojsko, 1953.

MYŠKOVÁ, Eva. *Rumburská vzpoura*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1978.

PICHLÍK, Karel. *Bojovali proti válce: revoluční boj českých vojáků a námořníků v rakousko-uherské armádě za imperialistické světové války 1914-1918*. Praha: Mír, 1953.

Beletrie

MAJEROVÁ, Marie. *Sedm hrobů: Povídky*. Praha: Naše vojsko, 1956.

8 Přílohy

Příloha č. 1

(Pomník Stanka Vodičky v Plzni – Lobzích)

Příloha č. 2

(SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany – Slavnost položení základního kamene)

(SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany – Slavnostní odhalení pomníku Svobody)

Příloha č. 4

(SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond Výbor pro postavení pomníku Svobody Domažlice, inv. č. 2, Nevydaný strojopis Josefa Hany – Členové výboru, autor pomníku a čelní funkcionáři)

Příloha č. 5

(Pomník Svobody v Domažlicích)

Příloha č. 6

(SOkA Domažlice se sídlem v Horšovském Týně, fond MNV Újezd, inv. č. 2, sign. K2, Kronika obce Újezd 1850 – 1977, s. 57, Milan Hodža přijímá na Hrádku od starosty Postřekova diplom čestného občanství)

Příloha č. 7

(Pomník Jana Sladkého Koziny na Hrádku)

Příloha č. 8

(Průčelí Kozinova statku v Újezdě se zazděnými rukama, které se ulomily při usazování sochy na podstavec)